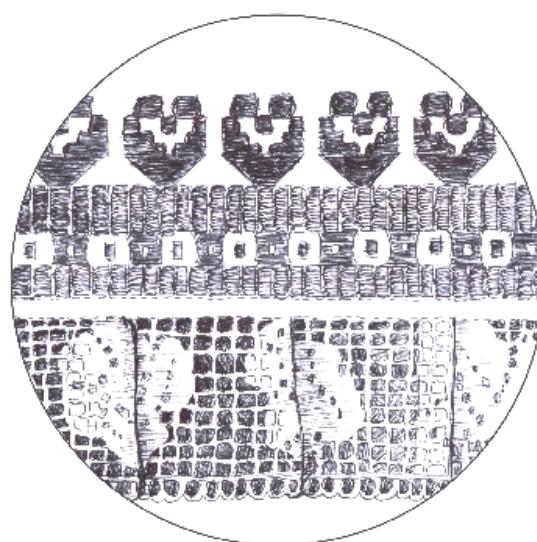
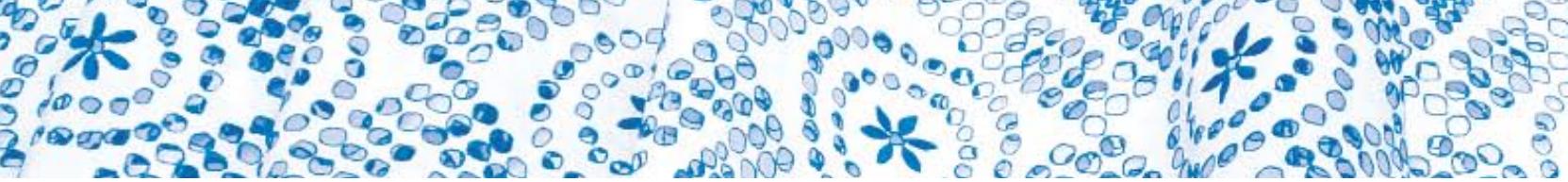

Žarko Španiček

Bizovačka narodna nošnja

Matica hrvatska Bizovac
KUD „Bizovac“
Bizovac, 2010.

Dr. sc. Žarko Španiček
BIZOVAČKA NARODNA NOŠNJA

Nakladnici
Matica hrvatska Bizovac
KUD „Bizovac“

Za nakladnike
Vjekoslav Đaniš
Srećko Vuković

Urednik
Duško Topić

Recenzentica
Dr. sc. Tihana Petrović Leš

Lektorica
Mr. sc. Anita Celinić

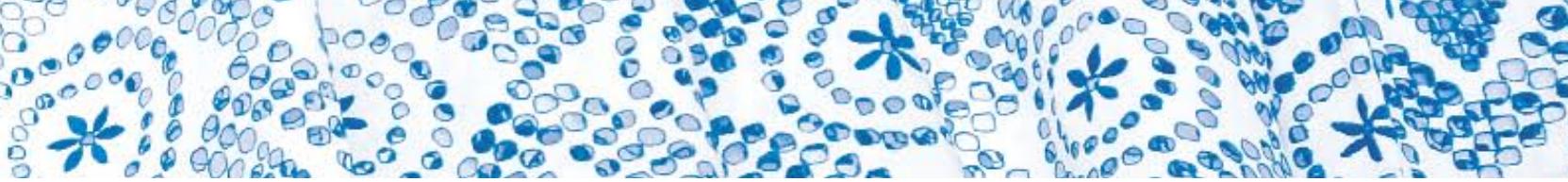
Likovni i grafički urednik
Goran Filipović

Fotografije
Boris Maringer
Dragutin Antinac
Dragutin Olvitz
Dražen Bota
Helga Mihaljević Jurić
Mario Romulić i Dražen Stojčić
Posudionica i radionica narodnih nošnji, Zagreb
Srećko Vuković

Crteži
Lidija Ivaničević Španiček

Tisak i uvez
Grafika, Osijek

CIP zapis je dostupan u računalnom katalogu
Nacionalne i sveučilišne knjižnice
pod brojem xxxxx
ISBN XXYY-NN-ZZ

Sadržaj

Uvod.....	4
Tradicijsko žensko ruho.....	7
Sastav svečanoga ženskog ruha.....	23
Način i redoslijed oblačenja.....	24
Način češljanja i oglavlje	26
Tradicijsko muško ruho.....	43
Sastav svečanoga muškog ruha	46
Način i redoslijed oblačenja.....	51
Način održavanja i spremanja ruha.....	51
Epilog	53
Popis važnijih kazivača	54
Izvori i literatura	54
Indeks	55
Summary	57
Crteži.....	59

UVOD

Rukopis za ovu knjigu nastao je na temelju višekratnih terenskih istraživanja provedenih još 1987. godine, uglavnom u Bizovcu i, u manjoj mjeri, u Habjanovcima. Istraživanje je provedeno sa svrhom pisanja priručnika za rekonstrukciju bizovačkog tipa nošnje – što je bio projekt Hrvatskog sabora kulture koji je 80-ih godina 20. stoljeća izdao čitavu seriju knjižica s istom svrhom rekonstrukcije pojedinih hrvatskih narodnih nošnji. Budući da zbog nedostatka sredstava nije došlo do objavljenja priručnika o bizovačkoj nošnji, rukopis je više od dvadeset godina ostao neiskorišten iako je bilo nekoliko pokušaja da ga se objavi koji nisu uspjeli, uglavnom zbog organizacijskih i finansijskih teškoća. Tek 2008. godine, na poticaj Srećka Vukovića iz KUD-a Bizovac, dogovoreno je priređivanje ovog teksta za objavljinje. Pri tome nije bilo novih terenskih istraživanja, ali je rukopis, uglavnom zadržavši strukturu izvornog teksta, proširen podacima iz terenskih zapisa koji prvo bitno u njega nisu bili uključeni. Na terenu je izvršeno više provjera pojedinih podataka, na temelju čega je tekst dopunjavan

i proširivan. Fotografski materijal najvećim je dijelom osigurao urednik Vuković, a manjim dijelom korištena je fotografska dokumentacija Posudionice i radionice narodnih nošnji u Zagrebu.

Fotografska dokumentacija pokazala je neobično korisnim izvorom podataka jer je potvrđivala, dopunjavala, a dijelom i korigirala podatke prikupljene od kazivača na terenu. Osobito važnima pokazale su se stare obiteljske, odnosno arhivske fotografije, naročito kada su datirane i kad se znaju osnovni podaci o tome koga i u kojim prilikama prikazuju. Njihovo opsežnije i sustavno prikupljanje po svim selima ovog tipa ruha moglo bi predstavljati poseban istraživački zadatak koji bi rezultirao novim spoznajama o povijesti odjevanja u ovom dijelu Slavonije.

Sakupljena građa nije dopuštala da se knjiga koncipira kao monografija bizovačke nošnje, još manje kao etnološka znanstvena studija. Za takav bi zadatak trebalo provesti dodatna, mnogo opsežnija istraživanja u svim selima kojima je svojstven ovaj tip nošnje, izvršiti detaljnu komparativnu analizu i proučiti mnogobrojne morfološke, ruko-

sl. 1

tvorske, društvene i povijesne aspekte bizovačkoga tradicijskog ruha. Budući da za takav pristup nije bilo mogućnosti, prikupljene podatke smisleno je objaviti kao temeljni dokumentarni prikaz ovog tipa ruha. I tako ograničena ambicija predstavlja pomak u dosadašnjim spoznajama o jednom dijelu slavonske tradicijske baštine jer donosi nove podatke i uvide iako dokumentirano bavljenje bizovačkom nošnjom ima pravu malu povijest koja znatno premašuje stotinu godina.

Prvi poznati zapis o bizovačkoj nošnji, točnije – o oglavlju udatih žena, objavio je Baltazar Bogišić

još 1874. godine. Već se iz toga kratkog zapisa dade naslutiti da je bizovačka nošnja toga vremena bila svojstvena širem području no što će to biti u 20. stoljeću kad će promijeniti izgled i svesti se na četiri sela. Pola stoljeća kasnije, između dvaju svjetskih ratova, bizovački će tip tradicijskog ruha ponovo privući pažnju, ovaj put, što je posebno zanimljivo, slikara. Tako će poznati, iako zanemareni, hrvatski slikar Slavko Tomerlin, koji je inače bio zaokupljen temama iz seoskog života, 1923. godine naslikati ulje na platnu *Licitarsko srce* te isti prizor u akvarelu manjeg formata koji prikazuje skupinu ženskih likova u bizovačkom tipu nošnje. I akademска slika-

sl. 1: prethodna strana
Licitarsko srce
Autor S. Tomerlin,
akvarel, 1923. g.,
Etnografski muzej u
Zagrebu.

sl. 2: Žena iz Brođanaca
Autor slike Z. Sertić,
tempera, 1930. g.,
Etnografski muzej u
Zagrebu.

rica Zdenka Sertić zaposlena u Etnografskom muzeju u Zagrebu kao muzejski crtač, izradit će 1930. godine u temperi prikaz ženske nošnje iz Brođanaca s upisanim nazivima pojedinih dijelova. Nakon Drugoga svjetskog rata slikarskom zanimanjem za narodno ruho pridružit će se i Vladimir Kirin koji će sredinom pedesetih godina u seriji koloriranih crteža narodnih nošnji s područja čitave Jugoslavije uključiti i dva crteža ženske nošnje iz Brođanaca.

U međuratnom razdoblju *Seljačka sloga*, kulturna i prosvjetna organizacija Hrvatske seljačke stranke, obratit će pozornost na ovo ruho. 1936. godine u Bizovcu se raspravlja o narodnoj nošnji i donosi zaključak da se obnovi muška narodna nošnja koja je u to vrijeme već uglavnom napuštena. Na tadašnjim smotrama u organizaciji Seljačke slogue ovaj će tip nošnje imati zapažene nastupe, a djevojke i žene iz Bizovca, Habjanovaca, Brođanaca i Ladimirevaca osvajat će na njima nagrade i priznanja.

Etnolozi na ovaj tip nošnje svraćaju pozornost tek od druge polovice 20. stoljeća, a kraće osvrte donijele su Zdenka Lehner, Jelka Radauš Ribarić, Aleksandra Muraj, Vlasta Šabić i drugi. Od tada je ova nošnja zastupljena u gotovo svim pregledima tradicijskog odijevanja koji obuhvaćaju Slavoniju, Baranju i Srijem, uz navođenje u pravilu samo osnovnih etnografskih značajki.

Afirmacija ovog ruha vidljiva je iz činjenice da je Hrvatska pošta 2008. godine izdala seriju od pet poštanskih maraka pod nazivom *Hrvatska etnografska baština*. Autori su dizajneri Orsat Franković i Ivana Vučić, dok je autor fotografija Ivo Pervan. U toj je seriji Slavonija zastupljena detaljem karakterističnog bušenog veza, *šlige*, iz Bizovca. 2009. godine, Hrvatska turistička zajednica izdala je 80 etno plakata autora Borisa Ljubičića i Ive Pervana koji su dobili međunarodnu nagradu za dizajn. U izdanju su zastupljena tri plakata s motivima ženske i muške bizovačke nošnje.

Iako se tradicijsko ruho koje danas poznajemo kao narodnu nošnju bizovačkog kraja počelo formirati početkom 20. stoljeća, korijeni njegova razvoja sežu duboko u 19. stoljeće, koje je i inače bilo razdoblje intenzivnog razvoja i važnih promjena u tradicijskoj kulturi. Pri tome ne mislimo samo na dokumentirane pojedinosti u opremanju oglavlja, nego prvenstveno na opće društvene i povijesne prilike toga vremena. Premda je već u 18. stoljeću

cestama povezan sa sjedištem vlastelinstva u Valpovu te s Našicama i Osijekom, Bizovac će na punoj važnosti kao lokalni, mikroregionalni centar dobiti u narednom periodu. Početkom 19. st. Bizovac postaje sjedište župe, dobiva poštanski ured, kasnije postaje i općinsko središte, sredinom stoljeća dobiva školu, a krajem stoljeća postaje na kraće vrijeme i sjedište samostalnog vlastelinstva. U njemu djeluju različiti obrtnici, trgovci, gostioničari, čak i liječnik. Izgradnjom ceste Osijek – Bizovac – Našice (1838. – 1868.) i pruge Osijek – Našice – Nova Kapela/Batrina – Požega (1894. godine) jača povezanost Bizovca s gradskim i vlastelinskim centrima. Na toj širokoj osnovi Bizovac počinje formirati svoju nošnju u kojoj se tradicijsko bijelo platneno ruho miješa i preslojava s gradskim i aristokratskim utjecajima te s industrijskim materijalima. Žene odlaze u Požegu i kupuju marame koje se nose preko pleća, a blizina i dobra povezanost s Osijekom, tada i regionalnim centrom trgovine tekstilom koji je imao svoje *narodne dućane* namijenjene prvenstveno opskrbi seljačkog tržišta, svakako je doprinijela širenju raznovrsnih utjecaja na narodnu nošnju. Ipak, već nakon Prvoga svjetskog rata za muškarce, a nakon Drugoga svjetskog rata i za žene, narodna nošnja gubi upotrebnu vrijednost blagdanskoga i svakodnevnog ruha te postaje dio kulturne baštine bizovačkog kraja, njegovom prepoznatljivom značajkom. No, sa slabljenjem upotrebe vrijednosti ove nošnje jača njezino simboličko značenje koje se očituje još u smotrama Seljačke slogue iz 30-ih godina te aktivnostima kulturno-umjetničkih društava od 60-ih godina 20. stoljeća. U svečanim prigodama ona ponekad dobiva ulogu službenog dara: 1964. godine jedna kompletna ženska nošnja poklonjena je Josipu Brozu Titu, prilikom njegova kratkog zauzvratljivanja na kolodvoru u Bizovcu. Danas se uglednicima iz javnog života poklanjavaju dijelovi nošnje ili uokvireni primjeri zlatoveza. Ozbiljno se razmišlja i o utemeljenju muzeja bizovačke nošnje u Bizovcu.

Prešavši put od upotrebnog ruha do folklornog kostima, bizovačka nošnja danas nije isključivo niti jedno niti drugo, ali objedinjuje značajke jednoga i drugoga. Poput upotrebnog ruha ova nošnja živi i dalje, odijeva se u svečanim prigodama i folklornim nastupima. Pri tome se mijenja i dopunjava, napušta nekadašnje obrasce odijevanja i uvodi nove, s jasnom svješću njezinih nositelja o kulturološkoj važnosti vlastitoga tradicijskog ruha.

Tradicijsko žensko ruho

Svečana ženska nošnja bizovačkog kraja toliko je karakteristična da se već na prvi pogled može prepoznati. Upravo zbog njezine specifičnosti možemo je smatrati posebnim tipom slavonske nošnje, kako je to prepoznala već Zdenka Lechner, prvi školovani etnolog na području Slavonije, Baranje i Srijema. Bizovačko tradicijsko ruho izdvaja se s nekoliko svojih karakteristika. Tu prije svega pripadaju škrobljeni, *uštirkani* platneni skuti koji su vidljivo kraći u odnosu na nošnju ostalih slavonskih krajeva i sežu tek nešto ispod koljena, a donji dio pokrivaju u više slojeva, zbog čega je odjeća veoma široka. Bušeni vez, *šlingoće*, iako poznat na širem prostoru panonskog dijela Hrvatske, posebno je svojstven bizovačkom tipu nošnje i obilno kraljevski svečane suknje i pregače. Sljedeća specifičnost ženskoga ruha jest ukrućeni i bogato nabrani ovratnik koji podsjeća na stil francuske feudalne mode s kraja 18. stoljeća, kako je to primijetila Jelka Radauš Ribarić, što su onda ponavljali i drugi opisivači ove nošnje. No, treba naglasiti da je ovdje riječ tek o formalnoj sličnosti, a ne o povijesnom kontinuitetu niti o izravnom preuzimanju ovog elementa od građanskih i aristokratskih uzora.

Prepoznatljiv oblik ove odjeće upotpunjaju šarene vunene čarape i *zlatem* vezene *papuče*.

Današnji izgled ove nošnje počeo se formirati početkom 20. stoljeća, a neke pojedinosti tog procesa, koji je potrajan nekoliko sljedećih desetljeća, mogu se dijelom rekonstruirati na osnovi usmenih podataka dobivenih na terenu. Prve značajnije promjene koje se mogu precizno dokumentirati dogodile su se još prije, već u drugoj polovici 19. stoljeća. Zahvatile su ženska oglavlja, što se zadržalo u sjećanju više kazivača, kao i podaci o nekadašnjim

duljim skutima i suknjama od raznovrsnih kupovnih tkanina.

Nekoliko ispitanica navelo je da su do druge polovice 19. st. žene nosile oglavlje nalik na kapice Baranjki koje ovdje zovu *rogovi*. Dolaskom župnika Lovre Balokovića, porijeklom iz Svetog Đurđa kraj Donjeg Miholjca, kojemu se ovakvo opremanje glave učinilo nepriličnim, i njegovim nastojanjem da se ono izmjeni, bizovačke snaše naglo napuštaju robove i počinju zavijati glavu u *šamiju*. U posljednjoj fazi, između dvaju svjetskih ratova, šamija se nosila na dva načina: *odvezano i s povezalom*, u traku presavijenom maramom *bledašicom*.

Navedeni podaci iz kazivanja imaju svoju potvrdu u pisanim izvorima, što u etnološkom istraživanju nije čest slučaj pa su oni time vredniji. Istaknuti hrvatski pravnik i etnograf 19. stoljeća Baltazar Bogićić donosi podatke da su žene u Bizovcu, Brođancima, Ladimirevcima, Satnici, Martincima, Poganovcima i Harjanovcima do 1866. godine nosile šamiju složenu na poseban način u obliku rogova zbog čega su dobro podrugljiv naziv *rogatuše*. Nastojanjem župnika¹, izvještava dalje Bogićić, ta je

sl. 5

ružna nošnja šamije napuštena, a zadržala se samo u opremanju starijih žena.

Početkom 20. st. dolazi do skraćivanja sukanja i do razvoja ženske nošnje u više slojeva gomilanjem istovrsnih predmeta jednih preko drugih.

¹ Župnik Lovro Baloković došao je u Bizovac 1865. godine i u njemu ostao do svoje smrti 1888. Očito je bio zainteresiran za kulturne pojave pa ga povjesni izvori, osim po ovom utjecaju na narodnu nošnju, spominju i kao darovatelja i muzejskog povjerenika arheološkog odjela Narodnoga zemaljskog muzeja u Zagrebu.

sl. 6

sl. 7

sl. 3: strana 7
Žena u bizovačkoj narodnoj nošnji
Autor crteža P. Orlić, 1922. g.

sl. 4: strana 8
Djevojka Agica Ivanović, Bizovac.
Snimljeno u Osijeku 1920. g.

sl. 5: strana 9
Romana Žužić, Bizovac.
Snimljeno u Bizovcu 1996. g.

sl. 6: Djevojke Reza Vuković i Manda Erić,
Bizovac.
Snimljeno u Bizovcu 1924. g.

sl. 7: Bizovački svatovi
Mladenci: Agica, rođ. Domanovac i Jozo
Vuković, sa svatovskim uzvanicima, Bizovac.
Snimljeno u Bizovcu 1940. g.

sl. 8: strana 11
Djevojka u rekljici, šregu i ubiranoj kecelji,
štrimpama na prutke, papučama sa zlatem i s
vencem na glavi.
Snimljeno u Bizovcu 2009. g.

Najstariji kazivači navode kako je ranije ženska nošnja bila dulja, a jedan podatak govori da su *krilca* prije bila gornja sukњa. Sve kasnije dodane predmete, podsuknje i sukňe, karakterizira to da su izrađeni od kupovnoga pamučnog platna zvanog *šifon* i da su ukrašeni bušenim vezom, dakle novijom tehnikom.

I ruho koje se oblači na gornji dio tijela razvilo se u nekoliko slojeva. Uz šlinganu sukňu u pravilu se nosi svileni oplećak koji po kroju odudara od istovrsnoga tradicijskoga slavonskog ruha. Ovaj oplećak nema karakterističan otvor za glavu formiran nabiranjem tkanine, već je otvoren po čitavoj gornjoj strani, niti ima rukave snizane u zapešću, nego su oni skroz otvoreni, a stežu se uzicom tek prilikom oblačenja. Ispod ovoga nosi se tipičan slavonski oplećak bez ukrasa, nabran oko otvora za glavu i na zapešću rukava koji počinju odmah na vratnom izrezu, ili se pak nose jedan do dva oplećka uskih i otvorenih rukava, što u Habjanovcima zovu *vlaški*, a u Bizovcu *švapski oplećak*.

U ženskome odjevnom kompletu također je vidljivo da su njegovi donji dijelovi stariji od gornjih. Krilca su redovito otkana na tkalačkome stanu i uz donji rub ukrašena tehnikom ubiranja, kronološki ranijom od bušenog veza. Arhaičan je i način pripasivanja krilaca. Ona se ne povezuju uzicom provučenom kroz porub, nego je uzica za pripasivanje provučena kroz niz rupica izbušenih ispod gornjeg ruba. *Šlingeraji* i *šlingana sukňa*, koji dolaze povrh krilaca, i po materijalu od kojeg su izrađeni (industrijsko platno) i po tehnici ukrašavanja noviji su element u nošnji. Također, i za karakterističan slavonski ople-

ćak, pa i za noviji švapski, možemo sa sigurnošću utvrditi da su stariji od gornjega svilenog koji se počeo nositi između dvaju svjetskih ratova.

Raho je u kulturi Slavena od davnina imalo veliku važnost i bilo je pokazatelj ugleda i bogatstva roda, zadruge ili pojedinca. Stoga ne treba čuditi što

u bizovačkom tipu nošnje susrećemo sklonost da se stariji dijelovi ne napuštaju i ne zamjenjuju novima, nego se novi slojevi slažu povrh starijih. Gomilanje kao sklonost neodvojiva od bogatstva utjecalo je, barem dijelom, na takav izgled nošnje bizovačkog kraja gdje dominira obilje tekstila koje naročito skutima daje neobičnu širinu.

Osim toga, ovdje možemo primjetiti kako utjecaj industrijske robe i građanske kulture nije rezultirao samo nestajanju narodne nošnje, kako se ponekad misli, već je doprinio da se ona razvije do novih oblika putem preuzimanja novih materijala i tehnika ukrašavanja.

Što se tiče duljine ženskih skuta, moguće je da se njihovo skraćivanje izvršilo pod modnim utjecajima s kraja 19. i početka 20. stoljeća koji su zahvatili i tradicijsko ruho, ali nije isključeno da je tome doprinijela specifična estetska težnja. Kada je ženska nošnja ispravno odjevena, ispod sukne i šlingeraja mora se vidjeti čipka na krilcima, a ponekad

čak i ubirani ukras. Nesumnjiva je namjera ovog odjevanja da se pokaže ukras krilaca pa je moguće da su skuti skraćeni upravo zato da bi se taj ukras mogao vidjeti. To je u svakom slučaju novija pojava koja u odijevanju starijih žena nije bila prisutna.

Izvjesno je kako je upravo Bizovac bio centar u kojem se oblikovala ova nošnja i prenijela u ostala dva, odnosno tri sela: Brođance, Habjanovce i Ladimirevce.

sl. 8

Osim podataka kazivača, na to ukazuje prometna povezanost Bizovca s većim gradskim centrima, jača ekonomска osnova kojom se on isticao te sjećanje kazivača na konkretne promjene u nošnji: promjena oglavlja, prihvaćanje bušenog veza, skraćivanje sukanja.

U Habjanovcima se nije mogao dobiti podatak kako je došlo do promjene u nošnji i njezina recen-

stanovništvo ova nošnja bila strana. U Ladimirevcima, naselju koje pripada starijoj struji doseljenika iz Bosne s kraja 17. i početka 18. stoljeća, ova je nošnja tek djelomično prihvaćena, a prema kazivanjima iz Bizovca, nosile su je samo imućnije Ladimirečanke.

Svečana ženska nošnja sastojala se od više elemenata. Njezini su glavni dijelovi oplećak, krilca,

sl. 9

tnog izgleda i sastava, što upućuje na prepostavku da je ona kao već gotov kostim preuzeta iz Bizovca. Razlog što se ovaj tip ruha nije proširio na obližnje Samatovce i Novake svakako je što su ta naselja kolonizirana nakon Prvoga svjetskog rata pa je novom

šlingeraji, sukњa i *kecelja*. Najsvečanije ruho bile su kupovne svilene sukњe, a zatim šlingane koje su se oblačile nekoliko puta godišnje za najveće crkvene blagdane: Uskrs, Duhove, Tijelovo, Veliku Gospu, 21. rujna (sv. Matej), kada je u Bizovcu

crkveni god i *kirvaj*, te za Božić. Uz šlinganu suknju u pravilu ide svileni oplećak širokih rukava koji su ubirani cvjetnim motivima. U najnovije vrijeme cvjetni ukras izvodi se vezenjem. Uz prevladavajuću bijelu boju nosili su se i oni sa žutim rukavima. Interesantno je da se uz šlinganu suknju nije nosio šlingani oplećak koji mu stilski posve odgovara, već se takav komplet koristi tek u današnje vrijeme za potrebe folklornih nastupa. Šlingani

čak karakterističnog kroja i izvedbe dobio drugo-razredno značenje.

Relativno mala i oblo krojena kecelja od istog je materijala kao i suknja i također ukrašena bušenim vezom. Na šlingerajima, suknji i kecelji šlinga se izvodila tako da se pomoću kalupa–modela s cvjetnim ili geometrijskim uzorkom bojom otiskivalo, *trukovo*, uzorak na platnenu podlogu. Rupi-

sl. 10

opleći nosili su se uz crvene šregove, suknje od kupovnog platna s ornamentom pruga i uz svilom ili vunicom ubirane kecelje. Uz šregove se kao manje svećana nošnja nosio i *uzduž ruke ubirani oplećak* po čemu je vidljivo da je tradicijski slavonski ople-

ce motiva zatim se rukom gusto opšiju jedanput, a platno se unutar rupice izreže. Nakon što se to učini na svakoj rupici otisnutog motiva, izvodi se završno šlinganje bijelim ili plavim pamučnim koncem, *šlingvulom*. Starije bizovačko šlinganje izvodi-

sl. 11

lo se bijelim šlingvulom, približno od 1910. godine kada je u Bizovac došao bračni par učitelja – Ferdo i Antonija Frölich². Učiteljica je kroz školsku nastavu, ali i na posebnim tečajevima, podučavala djevojke i žene kukičanju, *enklovanju*, i šlinganju. Poslije Prvoga svjetskog rata počelo se šlingati plavim šlingvulom postojane boje koja se nije razlijevala prilikom pranja i iskuhavanja. Tom je promjenom ovo ruho izgubilo na decentnosti i profinjenosti, a dobilo na izražajnosti koja je još više istakla njegovu glavnu značajku – obilje šupljikavog veza. Danas je to najčešća verzija svečanoga ženskog ruha. Svojevrsnu revitalizaciju, iako ograničenu, bijeli je vez dobio u novije vrijeme kada se na bizovačkoj nošnji pojavljuje i druga vrsta veza s izrezanim motivima – *rišlje*, gdje su izrezani motivi opšiveni bijelim koncem. Međutim, u Bizovcu je zabilježena samo jedna takva sukњa, čiji ukras nazivaju *šlingoće vezeno na*

mašinu, iako je ova tehnika ukrašavanja tekstila poznata na širem području Valpovštine.

Svečani komplet upotpunjuju šarene vunene čarape, *štrimfe*, od kojih su one s uzdužnim prugama (*štrimfe na redove*, *štrimfe na prutke*) starije, a *bobane* ili *čičkave* mlađe i pletu se od vremena prije Prvoga svjetskog rata. Starije čarape pletu se u ornamentu riblje kosti, a novije imaju reljefnu strukturu u obliku bobica i horizontalne pruge.

Razlike u svečanom ženskom odijevanju postoje s obzirom na životnu dob i bračno stanje. Šlingenе sukњe i svileni oplećci primjereni su djevojkama i mlađim ženama, približno do trideset pete godine života. Žene u zrelijim godinama nosile su kupovne sukњe: šregove, *petreveačke* (plava podloga s crnim prugama koje tvore kvadratičan uzorak), *našičke* (crvene s crnim prugama) – te odgovarajuće oplećke – šlingane, ubirane ili vlaške. Djevojčice su u svečanim prigodama odijevale *volane* odnosno *tilange*, sukњe od lakoga i providnog materijala. Oglavlje također označava razliku u dobi i bračno-

² Prema kazivanju Joze Sudara (1916.) i zabilješci u župnoj spomenici, Antonija i Ferdo Frölich službovali su u bizovačkoj školi od 1907. do 1926. godine.

sl. 9: strana 12
Udata žena i djevojka
Vlasta Vuković i Dajana
Anočić, Bizovac.
Snimljeno u Bizovcu 2007. g.

sl. 12

sl. 13

sl. 14: Djevojčica Eva Erić, Bizovac.
Snimljeno u Bizovcu 1928. g.

sl. 14

sl. 15

sl. 16: Učenici 5. razreda bizovačke
puće škole s učiteljem
Lukom Josipovićem.
Snimljeno 1937. g.

sl. 16

sl. 17

sl. 20

sl. 18

sl. 21

sl. 19

sl. 22

sl. 17: Snaša Eva Erić u šamiji s klasovima i okrunjenim dukatom.
Snimljeno u Bizovcu 1947. g.

sl. 18: Bizovačka obitelj Antini.
Na slici:
Ruža Mitić, Đuro Sršić,
Pavo Sršić, Kata Sršić i
Manda Sršić
Snimljeno u Bizovcu 1931. g.

sl. 19: Bizovačka obitelj Dedini.
Na slici:
Eva Erić, Stana Erić, Manda
Ivanović, Luca Ivanović,
Marga Stanić, Anica
Ivanović, Ružica Erić, Ruža
Ivanović, Ivo Ivanović, Eva
Stanić

sl. 20: Djevojke iz Habjanovaca.
Djevojke nose suknje od ? šlingeraja (*mola*), kaputiće *rehljice* i svilene pregače.
Počešljane su u *kikaše* i na
glavi imaju *vence*.
Snimljeno u Valpovu oko 1900. g.

sl. 21: Članovi Folklorne grupe "Seljačka sloga" iz Bizovca na Ljetu Valpovačkom 1969. godine.
Na slici:
Anica i Jozo Blažević, Zora
Perak i Ivan Kalkan.
Snimljeno u Valpovu 1969. g.
Snimljeno u Bizovcu 1929. g.

sl. 22: Članovi folklorne grupe "Seljačka sloga" iz Bizovca na Međunarodnoj smotri folklora u Zagrebu 1968. godine.
Na slici:
Anica Došen, Ivan Kalkan,
Zora Perak, Ivan Došen i
Damjo Blažević.
Snimljeno u Zagrebu 1968. g.

sl. 23: Bizovčanke odjevne u narodnu nošnju snimljene prilikom posjeta slovačkih novinara.

Na slici:

Ruža Glavaš (Pužanova),
Anica Glavaš, Anica Vuković
U Bizovcu 19. travnja 1942. g.

sl. 23

sl. 24: Dječja nošnja: Alojzija Anočić (r. 1943.) i Andelka Sršić (rođ. 1946.).

Snimljeno oko 1955. g.

sl. 24

sl. 25

sl. 26

sl. 27

me stanju. Djevojčice su nosile u kosi samo traku crne *kadife* (baršun) ukrašenu zlatovezom ili kupovnim fliterima, *jaspricama*. Glavni ukras djevojačke glave je cvjetni vijenac od umjetnih đurdica, dok se snaše *zavijaju* u šamiju – mlađe najčešće bez povezala, a starije s njim.

sl. 28

Nema većih razlike u svečanoj ženskoj nošnji između pojedinih sela. Najvidljivija je razlika u ovratniku *reklji*. Bizovčanke nose po dvije reklje od kupovne šlinge, a Habjanovčanke i Brodančanke jednu do dvije mrežasto kukičane reklje, dok je u Ladimirevcima zabilježen ovratnik s bijelom šlingom. Prema terenskim zapažanjima, ove se ra-

sl. 29

zlike pojavljuju zbog nastojanja pojedinih sela da istaknu vlastite posebnosti jer stariji likovni i fotografski prikazi dokumentiraju šlingane reklje u Habjanovcima i Brodancima.

Zimsku odjeću dopunjavalii su krvneni i vuneći proizvodi profesionalnih obrtnika, ali je bilo i domaćih izradevin. Jedan od najvažnijih odjevnih predmeta ženskoga zimskog ruha bile su *rekljice*, vrsta kratkog kaputića. Rekljica je sašivena od crvenoga ili zelenog pliša ili crne svile. Obrubljena je *kasarlijom*, imitacijom krvna, a nosi se preko oplećka uskih rukava, obično uz šreg. U upotrebi se zadržala jednakо dugo kao i nošnja, tako da se može vidjeti i danas kao dio svečanoga zimskog kompleta.

sl. 30

Ženska nošnja nosila se do Drugoga svjetskog rata. Više kazivača precizira do 1943. godine, kada se počinje naglo napuštati. Razlog je bila okolnost što je rat onemogućio daljnju nabavku industrijskih materijala koji su u velikoj mjeri bili zastupljeni u inventaru seoskoga ruha pa se ono nije moglo redovito obnavljati. Snaše su još neko vrijeme nosile tradicijsko ruho, a cure su se *presvukle* jer nisu željele nositi odjeću u koju ne mogu *prikupljivat* i dodavati nove dijelove.

sl. 31

sl. 32

sl. 28: Prethodna strana.
Suknja šlingana bijelim koncem.
Snimljeno u Bizovcu 2009. g.

sl. 29: Prethodna strana.
Vezivanje marame ukrašene bijelim
zlatovezom.
Snimljeno u Bizovcu 2009. g.

sl. 30: Prethodna strana.
Udata žena iz Brođanaca Nikolina
Magušić.
Za razliku od Bizovčanki, žene iz
Brođanaca i Habjanovaca nose
oko vrata jednu do dve mrežasto
kukičane reklje.
Snimljeno u Brođancima 2007. g.

sl. 31: Djevojka iz Habjanovaca Valentina
Marjanović.
Osim bogato nabrane mrežaste reklje
djevojka na glavi nosi vijenac od
đurdica.
Snimljeno u Habjanovcima 2008. g.

sl. 32: Žene u bizovačkim narodnim
nošnjama
Snimljeno u Bizovcu 1996. g.

sl. 33: Narodna nošnja Brođanaca
Na slici:
Siniša Magušić, Silvija Vidaković,
Zlatko Kučinac i djevojčica Dunja
Kučinac
Snimljeno u Brođancima 2007. g.

sl. 34: naredne strane 20 - 21
Bizovčani ispred župne crkve
sv. Mateja.
Snimljeno u Bizovcu 2009. g.

sl. 33

sl. 35

SASTAV SVEČANOOGA ŽENSKOG RUHA

mala suknja – podsuknja
krilca – podsuknja
šlingeraji – podsuknje
šlingana suknja – gornja suknja
kecelja – pregača
štirimfe – vunene čarape
papuče – obuća u obliku sandala
doljni oplećak – odgovara bluzi u građanskoj nošnji
gornji oplećak – bluza
podmetača – obična bijela marama koja dolazi oko vrata
dukati – ukras prsiju
reklje – nabrani ovratnici
poša – ogrlica od uske baršunske trake ukrašene zlatovezom
marama – rubac koji se nosi preko pleća
zrnje – ogrlica
pantlik – dvije ukrasne trake
venac – ukras glave
šticle – vunene narukvice

Mala suknja – podsuknja koja se najčešće dobiva od dotrajalog šlingeraja kojemu se odreže donji rub ukrašen bušenim vezom. Stoga je ona od kupovnoga pamučnog platna (*šifon, mušulin*), iste širine i izvedbe kao i šlingeraji. Duljinom seže do koljena i to je najkraći dio koji dolazi na donji dio tijela. Budući da je mala suknja mnogo šira od krilaca koja dolaze povrh nje, krilca stoje zategnuta, a to se i želi postići.

sl. 36

Krilca – također imaju ulogu podsuknje. Izrađena su od tri pole pamučnoga platna otkanoga na dvije nićanice. Uz donji rub krilca su ubirana *merkvulom*,

pamučnim koncem zelene boje. Uz rub je prišivena 5 cm široka *taclijja*, kupovna čipka složena u 3 cm široke *faltice*. Krilca su u pasu usko porubljena, a ispod poruba izbušene su rupice na svakih 5 do 7 cm kroz koje prolazi uzica za vezivanje. Pored merkvula, za ubiranje krilaca koristila se još tamnoplava i ružičasta vunica, žuta svila te crveni pamučni konac *natak*.

sl. 37

Šlingeraji – podsuknje iste duljine i širine. Svaka je krojena od pet pola šifona i uz donji rub ukrašena bušenim vezom. Na donjem dijelu šlingeraja prišivena je traka dvostrukog šifona široka 25 cm. Ona je na donjem rubu šlingana u ornamentu *srceta*. Rupice veza opšivene su plavim pamučnim koncem, *šlingvulom*. Na rubu šlingeraja mogao je biti izvezen i drugačiji motiv, npr. *solnjače*, okrugao motiv nalik drvenoj posudici za sol, ili *patke*, geometrijski motiv u formi pačjeg repa. U pasu je porub i u njega je uvučena uzica. Broj šlingeraja koji su se oblačili ispod suknje varirao je od dva do četiri.

Šlingana suknja – sašivena je od pet pola šifona i šlingana na *krstine* ili *koturove*. Krstine su starinski geometrijski motiv; njih je između dvaju svjetskih ratova potisnuo motiv koturova. Uz gornji i donji rub središnjeg ukrasa suknje načinjen je red rupica kroz koji je provučena crvena svilena traka. Ista traka često je provučena i ispod horizontalnog niza manje šlinge na donjem dijelu suknje. Tada tri crvene vrpce dijele suknju na dva dijela: središnji dio s većim motivima te manji i uži ispod ovoga. Uz donji rub prišivena je 12–18 cm široka traka duplog šifona ukrašena *na malo šlinogoče*. Suknja je porubljena i u porub je uvučena uzica za pritezanje i pripasivanje.

Kecelja – pregača od jedne pole šifona, oblo je krojena i šlingana na patke ili koturove. Dio iznad glavnog motiva šlingan je na *grane i zvezdice*, što zapravo predstavlja stilizirane motive jorgovana i cvjetova. Gornji rub kecelje, *opašnik*, s lijeve i desne strane ima nekoliko nabora pa je uži od donjega.

sl. 35: strana 22

Na slici:

Zavijanje Dunje Uremović u
šamiju uz pomoć Marije Baban i
bake Cece Novoselić.

Fotografija snimljena u Bizovcu
2007. godine.

sl. 36: strana 23

Mala suknja

sl. 37: strana 23

Dolnji oplećak

sl. 38: lijevo

Bizovačka narodna nošnja kakvu su
nosile starije žene.

Na slici:

Luca Mitić, Anica Glavaš i Marija
Sudar.

sl. 39: strana 26

Gornji oplećak

sl. 40: strana 26

Štrimfe

sl. 41: strana 26

Papuče zlatem

sl. 42: strana 26

Stariji tip *papuča* s kružnim
aplikacijama

sl. 43: strana 27

Krilca

sl. 44: strana 27

Šlingeraji

sl. 45: strana 27

Šlingana suknja

sl. 46: strana 27

Šlingana suknja

sl. 47: strana 28-29

Šlingeraji u šaragljama

Uzdužni rubovi valovito su izrezani i opšiveni. Za opšivanje bušenog veza na kecelji upotrebljava se bijeli (starija varijanta) ili plavi pamučni konac (novija i češća varijanta), jednako kao i na sukњi.

Štrimfe – vunene čarape koje se pojavljuju u dvije varijante, s uzdužnim ili s horizontalnim prugama. Prve (*štrimfe na redove, štrimfe s prutkima*) jesu starije, rad su obrtnika *štrikera* i pletene su u ornamentu riblje kosti, kupovane na *vašarima* ili kod majstora

sl. 39

u Valpovu. Novije, *bobane*, odnosno *čičkave štrimfe*, počele su se nositi oko 1911. godine, a plele su ih žene same na pet igala. Pletu se s krive strane pa se dovršena čarapa mora izokrenuti. Imaju reljefnu strukturu u obliku bobica. Kod obje vrste *taban*, dio koji pokriva stopalo, jednostavno je ispleten i jednobojan. Najčešće je ispletten crvenom *vunicom*, ali u obzir dolaze i druge boje. Bobane štrimfe obično imaju življiji kolorit, pojavljuju se najmanje s tri boje, dok su čarape s uzdužnim prugama ponekad dvobojne i u zagasitim tonovima.

Papuče – obuća u obliku sandala, proizvod je obrtnika koji u upotrebu ulazi nakon 1900. godine, isprva kao svetačna obuća mladih. Starije papuče u potpunosti je izrađivao obućar i bile se ukrašene kožnim aplikacijama. Novije papuče vezene su žicom zlatne boje. Vezlo se *belim* ili *žutim zlatem*. Na podlozi od crvenoga, zelenoga ili smeđeg pliša izveze se motiv zlatnom žicom tehnikom veza po papiru. To se preda majstoru koji vezeni ukras ušije u papuče. Prije su papuče imale povisenu petu, a danas je ona gotovo ravna.

Doljni oplećak – pojavljuje se u dvije varijante: kao tzv. *švapski* ili *vlaški* oplećak dugih uskih rukava, otvorenih u zapešću, ili kao tipičan slavonski ople-

sl. 40

ćak širokih rukava bez ukrasa. Svrha ovog predmeta je da štiti gornji oplećak do znoja i da rukavi oplećka stoje rašireni kako bi se vidio ubirani ukras.

Druga vrsta oplećka, budući da je starija, često je izrađena od platna otkanog konopljinom i pamučnom pređom, ali može biti i od drugačijeg platna. Načinjen je od sedam pola otkanih na dvije nićani-

sl. 41

sl. 42

sl. 43

ce. Po jedna pola upotrijebljena je za prsa, odnosno leđa, a sa svake strane od pazuha do pojasa ušiven je umetak od pola pole nazvan *latica*. Ispod samog pazuha ušivena je *krpica*, *žabica*, mali trokutasti ume-tak. Svaki rukav krojen je od dvije pole i počinje od ovratnog ruba. Oko vrata oplećak je vrlo sitno nabran i pokriven uskim porubom. Šav koji spaja dvije pole rukava izведен je po vanjskoj strani, od ramena do nadlaktice, odnosno po unutarnjoj, od pazuha do dlana. Rukavi su u zapešću snizani. Sa unutrašnje strane zgloba imaju raspor od oko 7 cm koji se povezuje dvjema kratkim uzicama, jednako kao i raspor na prsimu ispod vrata. Oplećak može biti skromno ukrašen na vratnom porubu i u zape-šću uskom ubiranom prugom crvene ili neke druge boje. Na sastavu leđne pole s laticama, odnosno rukavima, izvedi se priplet u bijeloj ili plavoj boji.

Gornji oplećak – sastoji se od dva dijela: od *stana* i od *rukava*. Stan je dio koji se oblači na tijelo, a načinjen je od *ćenara*, tankog platna otkanog u formi širokih

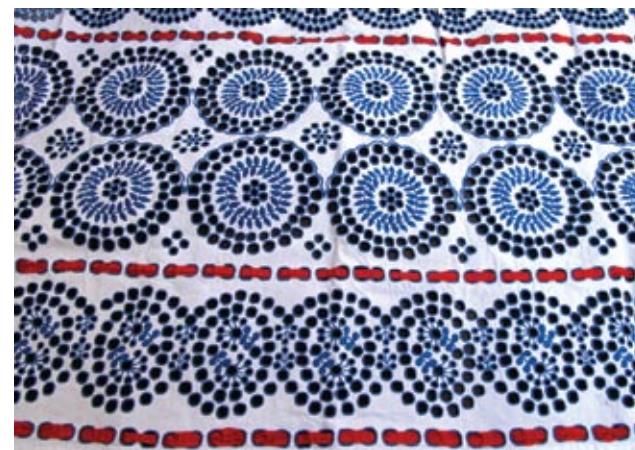
sl. 44

i uskih pruga. Za stan su utrošene tri pole platna. Po jedna pola upotrijebljena je za leđa i prsa, a sa svake strane od pazuha do pojasa ušivena je *latica* od pola pole. Ispod pazuha je mali trokutasti komad platna, *kripica* (Bizovac), *žabica* (Habjanovci) koji služi da se šavovi ne raskinu. No, ima i oplećaka bez krpice, samo s laticom. Rukavi su od po dvije pole otkane bijelom ili žutom svilom na pamučnoj osnovi. Pole rukava spojene su šavom na unutrašnjoj strani, od pazuha do dlana, a na vanjskoj, od ramena do nad-

sl. 45

laktice, ušivena je 4 cm široka traka kupovne čipke. Rukavi su na donjoj strani otvoreni i na njih je priši-vena industrijska čipka zelene, žute, narančaste boje široka oko 7 cm. U porub zapešća uvučena je uzica kojom se rukavi vežu. Dužinom rukava protežu se ubirani ukrasi izvedeni ljubičastim, crvenim, plavim svilenkastim koncem. Na prednjoj poli rukava nalaze se tri, a na stražnjoj četiri reda ubiranog ukrasa zva-nog *jabukov cvet*, ili neki drugi cvjetni motiv. Karak-teristika je ovog oplećka da nema formiran otvor za glavu i vrat, već je otvoren čitavom svojom gornjom stranom preko stana i rukava. Gornji otvor je poru-

sl. 46

bljen i u njega je uvučena uzica kojom se otvor steže oko vrata i vezuje sprijeda.

Podmetača – obična bijela marama manjih dimenzijsa koja se stavlja oko vrata i sprijeda jednostavno presloži. Nosi se da vrpce dukata ne dodu na goli vrat.

sl. 48

Dukati – ukrašavaju prsa u horizontalnim nizovima. Dukati se prišivaju na crvene trake umjetne svile koje vise na crnoj uzici. Svaki niz dukata prišiva se na posebnu uzicu, a crvene trake postupno se produžuju od vrata prema prsimu. Tako su dukati donjeg niza prišiveni na najduže trake, a dukati gornjeg niza na najkraće. Ispod vrata nose se mali dukati, a ispod njih veliki.

sl. 49

Reklje – nabrani ovratnik koji čine dva pravokutna komada industrijskoga bušenog veza. Nose se dvije reklje iste dužine (2 m), ali različite širine (13 i 18 cm). Uža reklja nosi se ispod šire. Na gornjem dijelu reklje su valovito izrezane. Reklje se povezuju ispod dukata gdje moraju biti poravnate.

Posa – stariji element nošnje, kako ističu sami kazivači. Ova uska ogrlica od baršuna stavlja se oko

sl. 50

vrata da prekrije vrpce od dukata i reklji. Umjesto poše nosilo se i *zrnjice*, višestruku ogrlicu od perli.

Marama – industrijski proizvod izrađen od *glota* (satena), ukrašena je različitim cvjetnim motivima izvezenim bijelim ili žutim zlatom. Uz sve rubove ispletena su *srceta*, trokutasti ukrasi s kojih vise 30

sl. 51

cm duge *rojte* od debljeg svilenkastog konca. Srceta i rojte bili su već industrijski izrađeni ili su ih same žene plele. Osnovna boja marame često je crvena, ali može biti i smeđa, tamnozelena, tamnopлавa i ljubičasta. Marame su kvadratičnog oblika, dimenzija 150 x 150 cm. Nose se preko pleća presavijene po dijagonalni, na prsimu se prekriže, a krajevi se na leđima povežu ili prihvate zapinjačom.

sl. 52

sl. 48: prethodna strana
Kecelja šlingana na koturove

sl. 49: prethodna strana
Podmetača

sl. 50: prethodna strana
Dukati i poša

sl. 51: prethodna strana
Venac

sl. 52: prethodna strana
Rekљa

sl. 53: *Venac od umjetnih ružica i đurdica na glavi, prednja strana.*

sl. 54: *Venac od umjetnih ružica i đurdica na glavi, stražnja strana.*

sl. 55: Dio djevojačkog oglavlja:
Šnala od umjetnih ruža sa bakrenom
žicom savijenom u oblik križeva.

sl. 56: Zlatovez na marami, detalj.

sl. 57: Kalupi za trukovanje.

sl. 53

sl. 54

sl. 56

sl. 57

55

sl. 58

sl. 58: Detalj poprsja.

Na slici se vide dukati, crvena satenska marama vezena zlatnim koncem, na čijem se kraju nalaze rojte od žutog i crvenog svilenog konca i ogrlica od staklenih perli u tri struke. Na ruci se nalazi Šticla od vune sa upletenim plastičnim kuglicama.

sl. 59: Žena u rekljici.

sl. 60: suprotna strana
Marama

sl. 61: suprotna strana
Zrnje

sl. 62: suprotna strana
Pantljk

sl. 63: suprotna strana
Šticle

sl. 64: strane 34-35
Povorka na Vinkovačkim jesenima, 2007. g.

sl. 59

Uz svečanu nošnju nije se uvijek nosila *zlatem marama*, nego je mogla biti i svilena (smeđa, plava, crvena) izvezena zelenim ili žutim koncem.

Zrnje – ogrlica od sjajnih kuglica načinjenih od tankog stakla poput ukrasa za božićno drvce. Ogrlica je lako lomljiva pa ju u Habjanovcima zovu *družaš*. Rastavljena ogrlica treba biti duga dva metra ili više, kako bi se mogla nositi u dvije ili tri struke.

sl. 60

Pantlik, pantljik – zlatom vezeni ukras na podlozi od crvenoga, crnoga ili zelenog pliša. Sastoji se od jedne horizontalne trake duge 15 cm s koje vise dvije trake od 23 cm. Trake završavaju srmenim resama od 4 cm. Gotovo čitava površina pantlika izvezena je cvjetnim motivima oko čijih su rubova nanizani fliteri, *jasprice*. Panlik se nosi straga na marami i to samo onoj koja nije vezena zlatom. Opisani oblik novija je verzija pantlika. Stariji pantljik predstavljale su raznobojne trake kupovne svile.

sl. 61

Venac – ukras kose i obilježje djevojaštva. Izrađen je od umjetnih đurdica namotanih na žicu svijenu u gotovo zatvoren krug. Sa stražnje strane vijenca, iza đurdica, namotani su dugoljasti zeleni listovi. S prednje strane na žicu se namotaju, između đurdica, umjetne trešnje ili pupoljci ruža. Vijenac se na glavu stavlja preko tjemena, prolazi iza uha i veže se uzicom na potiljku.

sl. 62

Šticle – narukvice od kupovne vunene pređe, *vunicice*. Pletu se od raznobojne vune na dvije igle u ornamentu uzdužnih pruga. Prilikom pletenja, na vunicu se stavljam sitne bijele perle kojima se izvode najčešće cvjetni i geometrijski motivi. Na rubu koji dolazi uz šaku šticle imaju zupce, a iznad jedan red omčica. Dugačke su oko 12 cm. Nisu rijetke niti jednobojne šticle ispletene crvenom, zelenom, smeđom vunicom.

sl. 63

NAČIN I REDOSLIJED OBLAČENJA

Redoslijed oblačenja nije strogo određen, nego varira, kako već kome više odgovara. Najprije se oblači mala suknja i donji oplećak, a zatim gornji oplećak. Na noge se obuvaju štrimfe i papuče. Štrimfe se ispod gornjeg ruba podvežu uzicom ili

sl. 65

pričvrste *štrupandlama*, kolutovima gumene trake. Gornji rub se presavije preko uzice ili trake da se ne vidi. Nakon toga, navlače se krilca i vežu sprijeda u struku. Poravna se mala suknja ispod krilaca kako bi ova stajala zategnuto. Na krilca se oblače šlingeraji, najčešće tri, na kojima mogu biti izvedeni različiti motivi. Šlingeraji se oblače tako da svi budu u istoj visini, ali da im se ukrasno nazubljeni šlingani rub ne poklapa, već da se *zubovi* jednog vide između *zubova* drugog šlingeraja. Ako se želi da skuti ne budu previše široki, onda se svaki šlingeraj lagano povezuje posebnom trakom na oko 15 cm ispod struka.

Na ove podsuknje navlači se šlingana suknja i također veže sprijeda. Svi elementi koji dolaze na donji dio tijela navlače se preko glave. Opremanje donjeg dijela završava se pripasivanjem kecelje. Oko vrata stavi se podmetača, prekriži sprijeda, a krajevi joj se poguraju pod oplećak. Oko vrata stavljaju se dukat-

ti, i to prvo donji, a onda gornji redovi. Okrunjeni dukati vise na posebnim vrpcama i povezuju se tako da se vrpca pokrije crvenom podlogom dukata. Da bi se pokrio gornji rub dukata oko vrata se povezuje višestruka ogrlica od sitnih perli ili se stavila poša.

Zatim se uredi oglavlje, a onda se stavaljaju dvije reklje koje se vežu ispod dukata. Prvo se veže šira reklja koja dolazi do lica, a onda uža koja dolazi ispod nje. Na dijelu ispod dukata reklje se poravnavaju. Preko pleća prebacuje se marama, prekriži na prsim i veže ili prikopča na leđima. Sada se dukati mogu pričvrstiti pribadačama kako bi stajali lepezasto rašireni. Na pleća se stavlja i sprijeda povezuje pantlik. Oko vrata dolazi zrnje, dvostruko ili trostruko presavijeno, a na ruku se stavljaju šticle. Da bi se nošnju moglo pravilno odjenuti i nositi, šlingeraji i šlingana suknja moraju biti uškrobljeni i izglačani. Dobro je suknju lagano *uštirkati*, kako bi lakše pala u nabore šlingeraja. Treba još napomenuti da ovu nošnju ne može odjenuti sama osoba koja ju nosi, već nju oblače jedna ili čak dvije žene. Zbog škrobljenja podsuknje i suknje su tvrde i treba ih snažno povlačiti da bi se stegnule i povezale u struku. Osim toga, frizure i oglavlja su složenog sastava i za njihovo uređenje potrebna je druga, iskusna i vješta osoba. Djevojke su odijevale njihove majke i bliže rođakinje, a žene su odijevale svekrve.

sl. 66

NAČIN ČEŠLJANJA I OGLAVLJE

Djevojke su uređivale kosu u naročitu frizuru čiji se prednji dio zvao *kolmoće* ili *šiške*, a stražnji *kikaš*. Kikaš su dvije široke pletenice, svaka ispletena od kose s polovice glave, koje se straga prekriže. Svaka pletenica bila je 10 – 12 cm široka te ispletena od oko 40 *strućica*. Šiške čini ravno počešljana kosa prednjeg dijela glave. To je bila svakodnevna frizura djevojaka na kojoj su šiške dotjerivane svaki dan, dok se kikaš uređivao samo subotom. Danas se kikaš

sl. 69

više ne plete i tek si poneka djevojka može urediti kosu u mnogo jednostavnije šiške.

Kada se kosa prednjeg dijela pravilno počešlja i odreže, preko tjemena, od uha do uha stavi se uska traka crnog baršuna i poveže na potiljku. Odmah do ove trake na isti se način poveže *pantličica*, uska crvena traka kvadratnog presjeka čiji su gusti nabori nanizani na konac. Na isti se način postavlja i *srma*, igličasti ukras za božićnu jelku. Svi ovi dijelovi trebaju biti vidljivi, a iza njih dolazi vijenac. Žica vjenca savijena je na krajevima tako da se može vezati trakom na potiljku. Na kosu stražnjeg dijela glave stavi se cvjetna traka od umjetnih ruža ili đurdica.

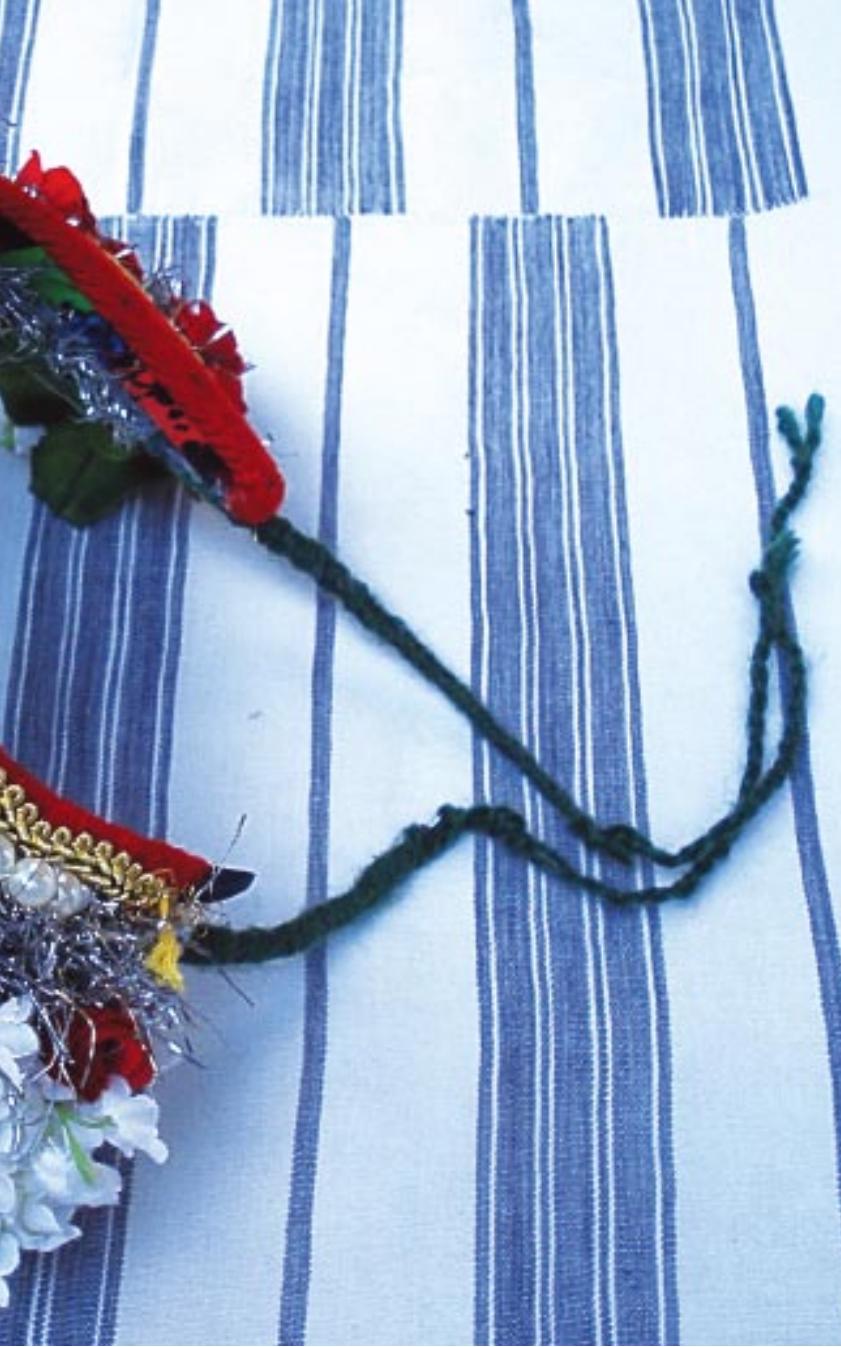
Oglavlje *snaše* veoma je komplikirano i sastoјi se od više elemenata. Osnovni su mu dijelovi: *rep*, ispleteni ukras od struna konjskog repa prišiven na crnu traku koji se stavlja preko čela i ušiju, a veže na potiljku. Zatim dolazi *učelo*, povjesmo od kudjelje, i *tka-*

sl. 70

nje, platno sašiveno od kudjeljnog tkanja, te *zasuke* od crnog *glota*. Nakon toga se stavlja *reganić*, crvena valovita vrpca, a na to dolazi šamija ukrašena zlatovezom. Straga se stavi *kumba*, uložak od kudjelje oko koje dolazi red *bumbača*, pribadača s crvenom glavicom. Pored kumbe obrubljene glavicama bumbača stave se umjetni *cvetiči*. Ispod toga dođu *pantličaci* pričvršćeni *drtavcima*, broševima s iglom koji se stavljaju i oko kumbe. Za zasuke se iza uha zataknu *klasovi s ružicama*. Na vrh oglavlja stavi se *srma*, igličasti ukras za božićno drvce. Na kraju se oko glave mogla povezati crvena, smeđa, zelena ili plava bledašica.

Radnim danom ovo je oglavlje bilo reducirano: samo su se stavljaše zasuke, reganić, učelo i šamija koja se pokrije običnim rupcem. Umjesto *zlatem šamije*, nosila se i svilena šamija, koja je također dio svečanog oglavlja, ali ipak malo skromnija od šamije ukrašene zlatovezom.

sl. 71

sl. 72

sl. 73

sl. 65: strana 36
proces oblačenja šlingeraja i šlingane sukne

sl. 66: strana 36
proces oblačenja šlingeraja i šlingane sukne

sl. 67: strana 37
proces oblačenja
Uređivanje oglavlja snaše

sl. 68: strana 37
proces oblačenja
Odijevanje sukne ukrašene bijelim šupljikavim
vezom *rišljeom*.

sl. 69: proces oblačenja
Stavljanje *venca* od umjetnog cvijeća.

sl. 70: detalj ukrasa za glavu
Venac

sl. 71: Vezivanje šamije

sl. 72: šamija ukrašena bijelim zlatovezom bez povezala.

sl. 73: šamija ukrašena žutim zlatovezom s povezalom.

sl. 75

sl. 74: Djevojka iz Bizovca u svilenom oplećku i šlingeraj suknji.
Snimljeno u Bizovcu 2009. g.

sl. 75: Momak i djevojka iz Habjanovaca
Snimljeno u Habjanovcima 2008. g.

sl. 76: Cura i snaše iz Habjanovaca u šlingoću.
Cura u suknji šlingeraj
Snimljeno u Habjanovcima 2000. g.

sl. 74

sl. 76

sl. 77: Snaša iz Ladimirevaca
Snimljeno u Sl. Brodu
2000. g.

sl. 77

sl. 78: Djevojka u bijeloj šlinganoj suknji i kecelji.
Snimljeno u Bizovcu
2009. g.

sl. 78

sl. 79: Ispred crkve
Svečano "ruvo" oblačilo
se samo za posebno važne
praznike, tek nekoliko puta
godišnje.

sl. 79

sl. 80

Tradicijsko muško ruho

Muškarci su svoju nošnju počeli napuštati već nakon 1918. godine i do Drugoga svjetskog rata ona je gotovo posve izašla iz upotrebe. Muško je ruho puno jednostavnije od ženskoga, zato je pružilo manje prostora za utjecaj industrijske robe i gradskog odijevanja. Zbog svoje konzervativnosti, ono je bilo manje prilagodljivo novim zahtjevima, prije svega zahtjevu za praktičnom odjećom koju

sl. 83

je lakše održavati nego bijelo ruho i stoga je prije napušteno, što su i sami kazivači istakli. Ipak, razlozi praktičnosti nisu bili jedini, a vjerojatno niti najvažniji čimbenik u razmјerno ranom napuštanju muške nošnje. U tradicijskom sustavu vrijednosti žensko je ruho imalo znatno istaknutiju važnost od muškoga i nastojalo se sustavno prikupljati od rođenja kćerke do njezine udaje. Muškom se odijevanju nije posvećivala tolika pozornost. No, s obzi-

sl. 84

rom na to da je i odjeća muškaraca imala naglašeno društveno značenje, zbog drugačije uloge u obitelji i društvu, muškarci i njihova odjeća više su bili upućeni na grad i gradske utjecaje.

Iako je muška nošnja pretrpjela neke promjene, ona gotovo da i nema lokalnih obilježja, već se uklapa u opću sliku slavonske muške nošnje. Muško *ruvo* čine dva glavna dijela, *košulja* i *gaće*. Radnim danom, ljeti, to je bilo sve što se nosilo. Prsluk, tkanica i šešir oblačili su se nedjeljom i drugim svečanim prilikama, i to ljeti. Zimi su se umjesto prsluka nosili obrtnički proizvodi od vune, krvna i čohe:

sl. 85

štrikanci, kožuvi, kožuški, pršnjaci, opaklije, kabanice, surke, a umjesto šešira šubara. Bizovačkom zimskom kompletu bile su svojstvene *jope*, domaći proizvod od konopljinog platna. Jope su bile vrsta hlača, relativno uske, a zimi su se nosile preko gaća. Radnim danom opasivao se nešto širi kožnati remen, a tkanice su nosili samo momci dok se ne ožene. Ni opanci ljeti nisu bili obavezni, a kad su nošeni, obuvali su ih na *obojke*, pravokutne komade tkanine u koje se zamataju noge, a služili su umjesto čarapa. Vunene čarape, rad štrikera, ulaze u upotrebu oko 1900. godine. U odnosu na današnju, starija muška nošnja razlikovala se utoliko što su gaće bile šire i kraće, sezale su do polovine lista noge. Košulje se nisu zakopčavale dugmetima, već su vezivane uzicama. I gaće i košulja bili su ukrašeni raspletom koji je na svakodnevnom ruhu bio izведен samo u formi tanke pruge ili ga uopće nije bilo. Gaće su ukrašavane rasplitanjem uz donji rub nogavica, a košulje na prsima. Kasnije, približno do 1925. godine, košulje su ukrašavane vezom izvedenim svilenim koncem. Vezlo se po prsima svijetloplavim koncem, ali i sviljenim koncem drugih boja. Prema nekim kazivanjima, ta je moda razmjerno brzo napuštena pa su od druge polovice 20-ih godina muške košulje pojed-

nostavnjene. Imale su samo *faltice* na prsima, bez raspletanih ili vezenih ukrasa. Prije Drugoga svjetskog rata pojavljuje se u Bizovcu nova tehnika ukrašavanja tekstila – zlatovez. Zanimljivo je da pojedine kazivačice ovu tehniku uglavnom vezuju za mušku nošnju, ističući kako se zlatovez ponajviše izvodio na *poremetu*, novom ukrasnom elementu svečanoga muškog ruha koji se nosio na prsima. Poremet, kao i šticle, nosili su samo gizdavi momci.

SASTAV SVEČANOGLA MUŠKOG RUHA

košulja – košulja

poremet – vezeni prsni ukras košulje

poša – ogrlica

tkanica – šareni vuneni pojas

prosluk – prsluk

gaće – platnene hlače

štrimfe – vunene čarape

opanki

šešir

šticle – vunene narukvice

sl. 86

sl. 82: strana 44

Muška zimska nošnja. Momak u samtenim hlačama i plavom štrikancu.

Snimljeno u Bizovcu.

sl. 83: strana 45

Tradicijska vršidba pšenice u Bizovcu.

Na slici:

Ivo Sršić (Marošev) i Ivo Ivanović (Dedin)

Snimljeno u Bizovcu 1978. g.

sl. 84: strana 45

Dvoje starijih Bizovčana u tradicijskom ruvu.

Na slici: Ruža i Đuro Sršić

Snimljena u Bizovcu 1935. g.

sl. 85: strana 46

Muška narodna nošnja Bizovačkog kraja.

Na slici: Hrvoje Marjanović iz Habjanovaca.

Snimljeno u Habjanovicima 2008. g.

sl. 86 Prethodna strana

Momci iz Habjanovaca.

Lijevo: momak u samtenim hlačama i cipelama s kružnim ovijačima.

Desno: momak u šlinganom ruku i surki.

Snimljeno u Habjanovicima 2000. g.

sl. 87: Momak Stjepan Sudar iz Bizovca i djevojka Ana Samardžić iz Ladimirevaca.

sl. 88: Muškarac sa šticlama.

sl. 89: Mladi bračni par iz Habjanovaca

Snimljeno u Valpovu oko 1925. g.

sl. 90: Par iz Habjanovaca. Djevojka u svilenoj

suknji i rehljici. Momak u samtenim hlačama

Snimljeno u Valpovu oko 1925. g.

sl. 87

sl. 88

sl. 89

sl. 90

Košulja je krojena od domaćeg platna u osnovi i potki, tkanog na dvije ničanice. Za tkanje je upotrijebljena deblja pređa. Sastavljena je od osam pola platna: dvije pole utrošene su za prsa, tri za leđa, a 1,5 za svaki rukav. Sredinom prednje strane dvije su pole spojene vertikalnim šavom koji ide ispod prsiju naniže. Spoj pola na prsima je nesašiven i čini prsni raspor. Na prsima, usporedno s objema stranama proreza, prošivena su dva do četiri uska poruba, *faltice*, okrenuta od proreza. Ispod proreza na kojem su rupice za dugmad, platno je presavijeno u 3 cm širok nabor okrenut u desno koji sakriva vertikalni šav na prednjoj strani.

sl. 91

Otvor za glavu formiran je između ramenih šavora tako da su gornji rubovi *narančani*, gusto snizani u sitne nabore na koje je prišiven *garel*, preklapljeni ovratnik. Ovratnik se kopča jednim bijelim dugmetom i horizontalno prorezanom rupicom, dok su ostale tri rupice uz prednji izrez košulje urezane vertikalno. Budući da je srednja leđna pola najviše snizana, ona se niz leđa spušta u nekoliko širih slobodnih nabora pa šavovi kojima je spojena za lijevu i desnu polu dolaze s obiju strana kralježnice. Šavovi kojima su leđne pole spojene za prednje nalaze se bočno ispod pazuha do donjeg ruba košulje. Lijeva i desna leđna pola imaju na svojim krajevima uzak jezičac platna koji ide ispod rukava i završava na ramenom šavu.

Dijelovi rukava spojeni su šavovima od kojih je jedan ispod pazuha, a drugi na gornjoj trećini stražnjeg dijela rukava. Rukavi su na košulju ušiveni na ramenima i s gornje strane, na mjestu spajanja,

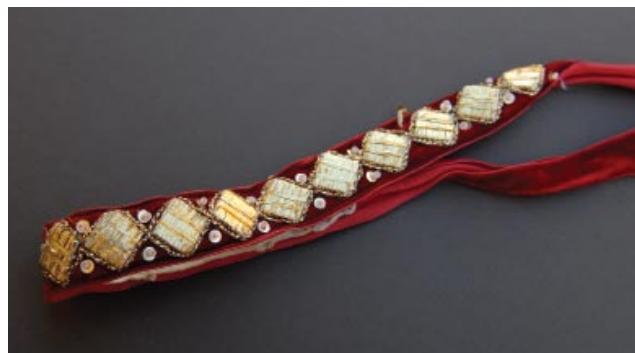
malo nabrani. Pod oba pazuha ušivena je *latica*, trokutasti ušitak koji je i sam sastavljen od dva manja trokutasta dijela. U zapešću je rukav snizan u nešto šire nabore od 0,5 do 1 cm širine i na njega je prišivena orukvica koja se zakopča jednim dugmetom i rupicom. Orukvica može biti ukrašena horizontalnim šavovima ili vezenim biljnim ornamentom.

Poremet je na posebnom komadu platna zlatovezom izведен ukras koji se pomoću metalnih kopčica, *drukeru*, učvršćuje na ramenima i ukrašava prsa košulje.

sl. 92

Poša je uska traka od pliša ili glota, ukrašena jasprićama, a nosi se ispod ovratnika košulje kao ogrlica.

sl. 93

sl. 94

sl. 91: prethodna strana
Košulja.

sl. 92: prethodna strana
Poremet.

sl. 93: prethodna strana
Poša.

sl. 94, 95 i 96:

Različite varijante zlatoveza na poremetima.
*Ovisno o vještini i umjetničkoj inspiraciji
vezilja, svaki poremet je imao drugačije motive.*

sl. 97: Bogatstvo muške nošnje.
Poremet i Poša su najraskošniji ukras muške
nošnje.
Na slici: Ivan Sudar

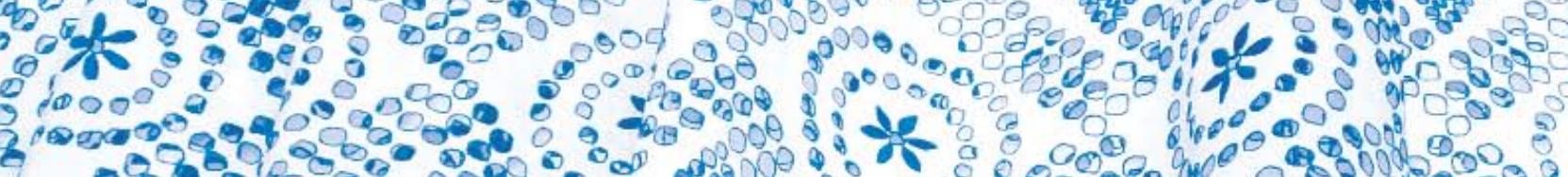
sl. 95

sl. 96

sl. 97

sl. 98

sl. 100

Tkanica je pojas pravokutnog oblika širok oko 5 cm, a dug oko 150 cm. Otkan je od čvršće vune, a ukras je izveden u poprečnim širim i užim prugama, žute, crvene, ljubičaste i zelene vune te žute srme. Pojas se presavije po dužini pa su pruge, kada se opaše, vertikalne. Tkanice su detalj momačkoga blagdanskoga ruha. Bile su izrađene od pamuka ili vune. Vunene su bile šire, čvršće i skuplje. Pamučne su stoga nosili uglavnom dječaci. Tkanice su kupovane od trgovaca i Bizovčanke ih nisu tkale. Danas za potrebe folklor-nog nastupa poneko nosi i kukičanu tkanicu.

Tkanica je jedan od nekoliko dijelova tradicijskog ruha zastupljen u muškome i ženskom odijevanju. U starijem ženskom ruhu tkanica je bila redovan dio i u najsvetlijim prilikama, ali je 30-ih godina 20. stoljeća napuštena, a zadržala se samo u muškom ruhu.

sl. 99

Prosluk je krojački rad. Napravljen je od tanke čohe, a podstavljen grubljom pamučnom tkaninom. Otvori za ruke i ovalno izrezani džepovi obrubljeni

su crvenim ili žutim pustom. Džepovi su plitki, a s lijeve unutrašnje strane u podstavi je ušiven veći džep. Uz oba ruba prednjica izrezani su nizovi od šest do deset rupica za dugmad koja je u pravilu metalna. Bilo je nekoliko vrsta metalne dugmadi, na primjer u obliku kuglice ili šipka, a prišivena je na posebnu traku od istog materijala kao i prosluk. Na prsnim dijelovima šivačim su strojem izvedeni biljni ili geometrijski ukrasni motivi. Ukrasni šavovi također su prošiveni oko otvora za ruke, oko izreza džepova, na rubu ovratnika i na donjem rubu prosluka.

Stariji prosluci radili su se od *čove* ili pliša, a noviji su uglavnom od pliša. Stariji su bili kraći od kasnijih inaćica. Prednjice su bile duže od leđa i šiljato krojene u donjem dijelu. Boja starijih prosluka bila je u pravilu crna, dok noviji mogu biti tamnoplatvi,

sl. 101

sl. 102

smeđi, crveni i zeleni, a varijacije u oblikovanju pojedinih detalja su češće.

Gaće su platnene hlače izradene od istog materijala kao i košulja. Svaka nogavica je sašivena od tri pole platna. Po jedan šav nalazi se na unutrašnjoj strani nogavice, a po dva na vanjskoj. Gaće u pravilu imaju platneni *ušitak* između nogavica. U gornjem dijelu načinjen je 3 cm širok porub i u njega je uvučena *vrpca* ispletena od debljeg konca kojom se gaće vežu u pojusu.

sl. 103

Na završetku nogavica načinjen je porub od 5 cm dvostrukog platna iznad kojeg je horizontalna pruga bušenog veza, dok se na starijim gaćama donji rub nogavica ukrašavao raspletom. Rupice veza također su opšivane bijelim ili plavim pamučnim koncem. **Štrimfe** su također obrtnički proizvod *štrikera*. Pletene su od bijele vune u gruboj reljefnoj fakturi.

Opanki se pričvršćuju pomoću dva uska duga remena koji se unakrsno omotaju oko noge. Noviji opanki bili su bez remenja za ovijanje.

Šešir je crn s okruglim obodom i glavom kružnog presjeka.

Šticle su bile jednobojne, nešto duže od ženskih i bez niza ukrasnih omčica, ukrašene zlatovezom. Ponekad su momci nosili i ženske šticle kao znak simpatije prema djevojci od koje su ih dobili ili uzeli.

NAČIN I REDOSLIJED OBLAČENJA

Najprije se oblače gaće, zatim košulja koja pada preko gaća i seže do polovice bedara. Na noge se obuvaju štrimfe i opanci. Zatim se prikopča poremet preko čijeg se donjeg ruba povezuje tkanica. Na kraju se oblači prosluk, na glavu se stavlja šešir, a na zakašnicu košulje šticle.

Ispravan način nošenja muškog ruha podrazumijeva *naskaličane*, plisirane, gaće i rukave košulje. Na gaćama se izglačaju uzdužni, a na rukavima poprečni nabori. Poneko je skaličao košulju i na dijelu ispod tkanice.

NAČIN ODRŽAVANJA I SPREMANJA RUHA

Svečano ruho, muško i žensko, rijetko se oblačilo i pomno se čuvalo. Po dolasku iz crkve odmah se presvlačilo i pažljivo slagalo i spremalo, a muško se ruho još povezivalo koncem po cijeloj dužini kako bi što duže, do sljedećeg pranja, ostalo naskaličano. Majke su branile sinovima i kćerkama jesti u tom ruhu ili bi im u takvim prilikama povezivale kakve stare rupce oko bedara.

Zbog pamučnog konca postojane boje, šlingeraji, suknje i kecelje mogu se iskuhavati. Prije pranja iz šlingane suknje treba izvući crvene svilene trake. Predmeti od šifona: šlingeraji, suknja, kecelja i reklja nakon pranja se škrobe, *štirkaju*, te još poluvlažni izglačaju. Poseban problem za održavanje predstavljaju krilca i, naročito, svileni oplećak. Ubiranje ovih predmeta izvodilo se pređom nepostojjane boje pa se oni ne smiju prati.

Glačanje i slaganje muške košulje i gaća iziskuje dosta truda zbog gustih nabora. Gaće i košulja glaćaju se dok su još poluvlažni. Svaki nabor izvlači se posebno idući od pojasa prema donjem rubu nogavice, odnosno od ruba prema zašaknici. Nabori na gaćama su uzdužni, a na rukavima košulje poprečni. Kada je glaćanje dovršeno, košulja se pažljivo složi, a gaće se slože nabor preko nabora i povežu koncem. U kazivača se još sačuvalo sjećanje kako se ruho nekada nije *peglalo*, nego samo slagalo i pritisnulo daskom ili kakvim teškim predmetom i složilo u ormaru.

sl. 98: strana 50

Gaće ukrašene raspletom
uz rub nogavica.

sl. 99: strana 50

Gaće ukrašene plavim
šlingoćem uz rub nogavica.

sl. 100: strana 50

Prosluk.

sl. 101: strana 50

Tkanice.

sl. 102: prethodna strana

Opanki.

sl. 103: prethodna strana

Šešir.

sl. 104: Momak sa štrikancem.

Slikano u Bizovcu 2009. g.

sl. 105: Odmaranje.

Slikano u Bizovcu 2009. g.

sl. 105

sl. 104

EPILOG

Prikaz svečanoga bizovačkog ruha iznesen na prethodnim stranicama svojevrsna je apstrakcija svedena na prikaz najosnovnijeg i najkarakterističnijeg. Pri tome pod "najosnovnijim" i "najkarakterističnijim" mislimo na ono što su sami nositelji ovog tipa nošnje takvim smatrali i prikazivali na smotrama folklora i drugim javnim nastupima. Stvarno tradicijsko odijevanje, svečano i svakodnevno, bilo je znatno složenije i raznovrsnije. Kako smo vidjeli, na tu je raznovrsnost utjecalo miješanje starih i novih odjevnih predmeta, upotreba industrijske robe i obrtničkih proizvoda zajedno s domaćim izrađevinama. No, možda je na bogatstvo i raznovrsnost tradicijskog ruha ponajviše utjecala njegova iznimna društvena važnost u tradicijskoj kulturi Slavonije općenito, a time i bizovačkog kraja posebno, što je kulturološka konstanta koja seže do staroslavenske prošlosti.

U tradicijskom sustavu vrijednosti ruho, osobito žensko ruho, nije bilo tek način odijevanja ili samo izraz mode, nego oblik društvenosti, odnosno društvene pripadnosti. U narodnoj nošnji pojedinac se predstavlja svojoj zajednici izražavajući svoj uzrast, dob, bračni i društveni status, imovinske mogućno-

sti, estetske težnje i rukotvorska umijeća, posebne životne prilike i raspoloženja te zavičajnu pripadnost. Stoga je narodno ruho bilo jedan od važnih načina da pojedinac istakne svoj položaj unutar vlastite seoske zajednice, ali i način da se jedna seoska zajednica odredi u odnosu na druge seoske sredine. Zbog toga nije neobično da su već u 19. stoljeću tekstilno rukotvorstvo i narodna nošnja prepoznati i svrstani među najvažnije sastavnice tradicijske kulture koje do danas predstavljaju predmet stalnog interesa istraživača narodnog života. Zapravo, o tekstilnom rukotvorstvu i narodnoj nošnji može se govoriti kao o posebnoj cjelini unutar tradicijskog naslijeđa. U toj se cjelini sažimaju i prepliću društveni odnosi, ekonomski mogućnosti, estetski i rukotvorski dosezi, čak vjerovanja i predodžbe o svijetu i životu. Stoga je narodna nošnja integralan izraz tradicijske kulture i kao takvu prepoznali su je sami baštinici i nositelji, ali i promicatelji tradicijske kulture. To je jedan od ključnih razloga da narodna nošnja, pa tako i bizovačka narodna nošnja, živi i danas te se odijeva ne samo pri scenskim nastupima, nego i u drugim privatnim i javnim svečanim prigodama. Tako ovim zapisom priča o bizovačkoj narodnoj nošnji ne završava. Ona bi zapravo tek trebala započeti.

POPIS VAŽNIJIH KAZIVAČA

Ruža Klarić (1925.)

Eva Planinac (1930.)

Reza Pokorić (1923. – 2000.)

Jozo Erić (Rezančev) (1901. – 1989.)

Ana Vuković (1937. – 2000.)

Stana Vuković (1902. – 1991.)

Svi navedeni kazivači su iz Bizovca, a kazivanja su zabilježena tijekom višekratnog terenskog rada 1987. godine. Pored njih, kratke, ali korisne podatke iznijelo je još nekoliko kazivača iz Bizovca i Habjanovaca.

IZVORI I LITERATURA:

Bogišić, Baltazar: Gragja u odgovorima iz različnih krajeva slovenskoga juga, Zagreb, 1874.

Bunijevac, Helena: Trideset godina borbe za željeznicu, *Željezničar, list hrvatskih željezničara*, broj 710, Zagreb, 2004.

Gavazzi, Milovan: Iz biologije narodne nošnje, *Hrvatsko kolo XVI*, Zagreb, 1935.

Grupa autora: Geografija Hrvatske, knj. 3 (Istočna Hrvatska), Zagreb, 1975.

Gušić, Marijana: Tumač izložene građe, Zagreb, 1955.

Hamm, Josip: Štokavština Donje Podravine, Zagreb, 1949.

Ivanković, Ivica; **Šimunić**, Vladimir: Hrvatske narodne nošnje, Zagreb, 2001.

Ivkaneć, Ivanka; **Mileusnić**, Zlatko: Zdenka Serić i Etnografski muzej u Zagrebu, katalog izložbe, Zagreb, 1997.

Karaman, Igor: Valpovačko vlastelinstvo, Zagreb, 1962.

Kirin, Vladimir: Narodne nošnje Jugoslavije, Zagreb, s. a.

Leček, Suzana: *Seljačka sloga* u Slavoniji, Srijemu i Baranji (1925. – 1941.), Slavonski Brod, 2005.

Lehner, Zdenka: Tradicijska kultura Slavonije, Baranje i Srijema, Zagreb, 2000.

Luetić, Tihana: Darovi i darovatelji arheološkom odjelu Narodnog zemaljskog muzeja u Zagrebu od

1868. do 1875. godine, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, 3. s., Zagreb, 2001: 217–264.

Mesinger, Bogdan; **Bijelić**, Borislav: Slavko Tomerlin, katalog izložbe, Đakovo, 1998.

Muraj, Aleksandra: Obrisi svakidašnjeg života – Odijevanje, *Etnografija, svagdan i blagdan hrvatskoga puka*, Zagreb, 1998: 109 – 150.

Pavičić, Stjepan: Podrijetlo hrvatskih i srpskih naselja i govora u Slavoniji, Zagreb 1953.

Petrović, Tihana: O šlinganju u Koški, *Đakovački vezovi*, Đakovo, 1989: 5–7.

Petrović, Tihana: Tekstilno rukotvorstvo i odijevanje u selima župe Harkanovci (Valpovština), *Osječki zbornik* 22-23, Osijek, 1997: 317–331.

Petrović, Tihana: Milko Cepelić – istraživač hrvatskoga seljačkog tekstila, *Zbornik muzeja Đakovštine*, Đakovo 2001: 61–76.

Radauš Ribarić, Jelka: Narodne nošnje Hrvatske, Zagreb, 1975.

Spomenica župe Bizovac

Šabić, Vlasta: Ruho iz Etnografskog odjela Muzeja Slavonije, katalog izložbe, Osijek, 2002.

Vladimir Kirin (1894 – 1963) Retrospektiva, katalog izložbe, Zagreb, 2006.

Vuković, Srećko: Moj Bizovac, Bizovac, 2002.

INDEX

B

Bobane štrimfe. *See* čarape, štrimfe
bušeni vez
šlingoće. *See* oglavlje

C

Ćenar
stan. *See* Gornji oplećak

D

Donji oplećak
švapski, vlaški. *See* oplećak
drukeri
metalne kopčice. *See* Poremet
druljaš. *See* Zrnje
Dukati. *See* slika 40

F

faltice
muška nošnja. *See* Košulja

G

garel
muška nošnja. *See* Košulja
glot
Marama. *See* saten
Gornji oplećak
rukavi, stan
ćenar. *See* ćenar

J

Jasprice
zlatovez. *See* Venac

K

kadifa
baršun. *See* Venac
Kecelja
pregača. *See* slika 38
kikaš. *See* pletenice
oglavlje. *See* pletenice
kolmoće
oglavlje. *See* šiške
Košulja. *See* slika 79
krstine
Šlingana suknja. *See* slika 35

L

latica
“pola” platna. *See* Donji oplećak

M

Marama
glot, saten. *See* slika 49
merkul
krilca. *See* slika 33

N

narukvice. *See* Šticle
natak
krilca. *See* slika 33

O

obojki. *See* čarape
Oglavlje
venac, šamija. *See* slike 59-62
opašnik
Kecelja. *See* slika 38
ovratnik. *See* garel

P

Pantlik. *See* slika 51
Papuče. *See* slika 32
patke
šlingeraji. *See* slika 34
platnene hlače. *See* Gaće
pletenice. *See* kikiš
Podmetača. *See* slika 39
Poremet. *See* slika 80
Poša. *See* slika 81
priplet. *See* Donji oplećak
Prosluk. *See* slika 88

R

rečanić
Šlingana suknja. *See* slika 35
Reklja. *See* slika 42
nabrani ovratnik. *See* ovratnik
rogovi. *See* oglavlje
rojte
Marama. *See* slika 49
ruvo
svečano 41

S

Saten

Marama. *See* glot

snizani

Rukavi u zapešću. *See* Donji oplećak

Stan. *See* Gornji oplećak

ćenar. *See* Gornji oplećak

suknja. *See* oplećak

šamija. *See* Oglavlje

šiške. *See* kolmoće

šlingyun

šlingeraji. *See* slika 34

Šticle

narukvice. *See* slika 52

štrimfe

vunene

bobane. *See* čarape

švapski oplećak. *See* oglavlje

oplećak. *See* oglavlje

vlaški. *See* oplećak

T

Tkanica. *See* slika 89

U

“ubirani” ukrasi

jabukov cvet. *See* Gornji oplećak

V

Venac. *See* slika 41

vlaški

švapski. *See* oglavlje

Z

Zrnje. *See* druljaš

ogrlica. *See* slika 50

žabica

trokutasti umetak. *See* Donji oplećak

Summary

FOLK COSTUME OF BIZOVAC

The festive female folk costume of the Bizovac type is so characteristic that it can be easily recognized at first sight. Due to its specific features, we may consider it as a special type of the folk costume worn in the eastern Croatian region of Slavonia. Along with Bizovac, it is also characteristic of the neighbouring villages of Brođanci, Habjanovci and Ladimirevci. The traditional attire of Bizovac stands out for several traits. Its starched linen petticoats and the skirt are distinctive, since they are visibly shorter than the costumes of other Slavonian areas and reach right under one's knees. They cover the lower part of the body in several layers, which makes the clothes very wide. A prominent mark of this attire is perforated whitework embroidery called *šlingoće*. Although this technique of textile decorating is known in a wider space of lowland Croatia, it is extremely common on festive skirts and pinafores of the Bizovac area. The following specific trait of the female attire is the still and richly folded collar called *reklija*, which in combination with hooped skirts resembling the crinoline reminds us of the late-18th-century French feudal fashion. The recognizable appearance of this clothing is complemented with colourful woollen socks and velour sandals embroidered with golden wiring. Girls distinguished themselves from married women by their hairstyle and headgear. The headgear characteristic of girls included the trimming and straightening of the hair that falls over the forehead, two thick braids formed at the back of the head and a wreath worn on top of the head, made of artificial flowers in the shape of a diadem. Married women covered their heads with a kerchief (*šamija*), folded in a special way so that it formed a kind of cap. A kerchief that was called *bledašica* and folded so that it formed a ribbon was frequently worn around the forehead. A sort of silk blouse with wide sleeves named *oplećak*, string tightened around the wrists, came in combination with this wearing apparel. While the clothes covering the lower part of

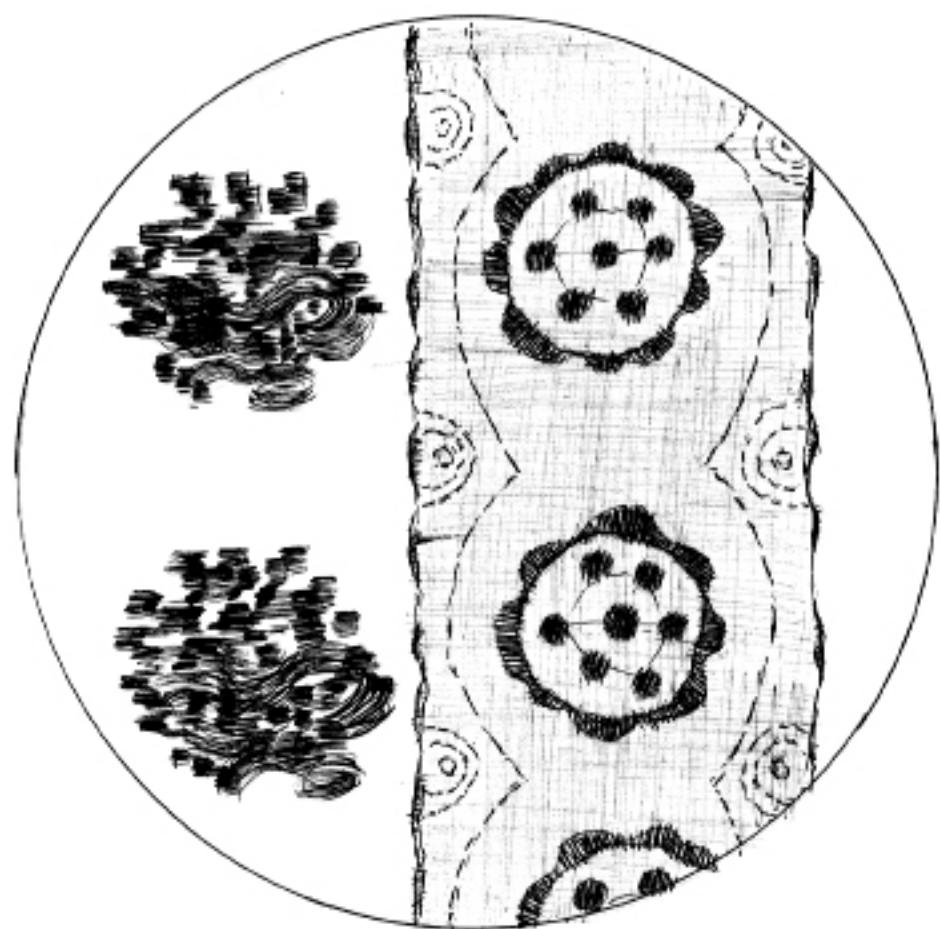
the body (petticoats, the skirt and the pinafore) was made of the ready-made cotton weave fabric called *šifon*, the silk *oplećak* was home produced, made of mixed cotton and silk threads, in the basic colour of white or yellow. Flower ornaments consisting of several longitudinal stripes are applied to the *oplećak* sleeves, created by the decorative weaving technique of *plucking* (*ubiranje*). Over their shoulders women used to wear large kerchiefs with long fringes, folded in a triangle shape. Rows of gold coins (*dukati*) and a long multiply bent necklace made of fragile glass beads adorned the chest.

The described festive female costume is one of several diverse types of traditional female attire worn in Bizovac and neighbouring villages from the beginning of the 20th century until the World War II, when drastic abandoning of folk costume occurred, and industrial material and town dress were accepted instead. The male folk costume hardly had any local trait, but rather merged into the general inventory of the Slavonian folk costume. It was abandoned as early as right after the World War I. Still, parallelly with the weakening and vanishing of its practical function, the symbolic meaning of the folk costume from Bizovac intensified. The clothes for use have been gradually transformed into a part of cultural heritage of this Slavonian area. The process has started even before the World War II and reached its peak in the continual period from the 1960s until today. Nowadays it is gladly worn as a most prominent cultural trait of the area of Bizovac.

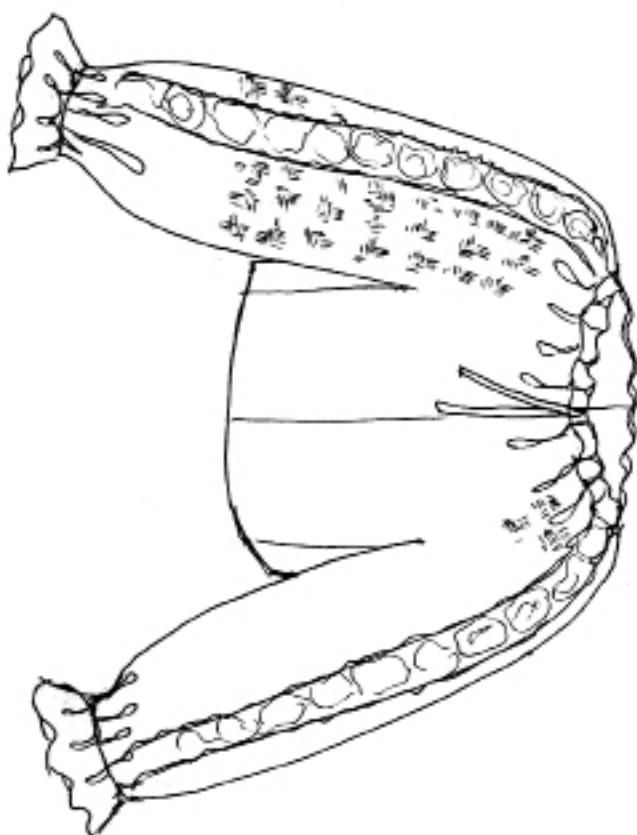
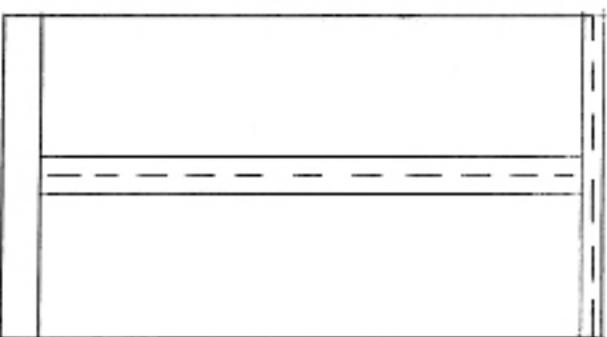
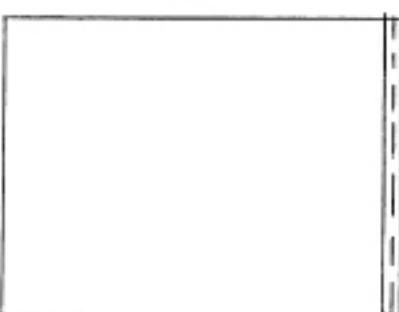
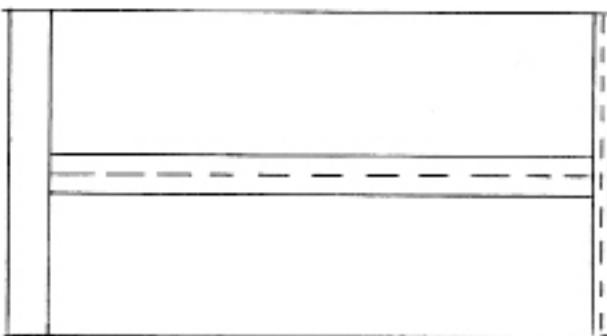
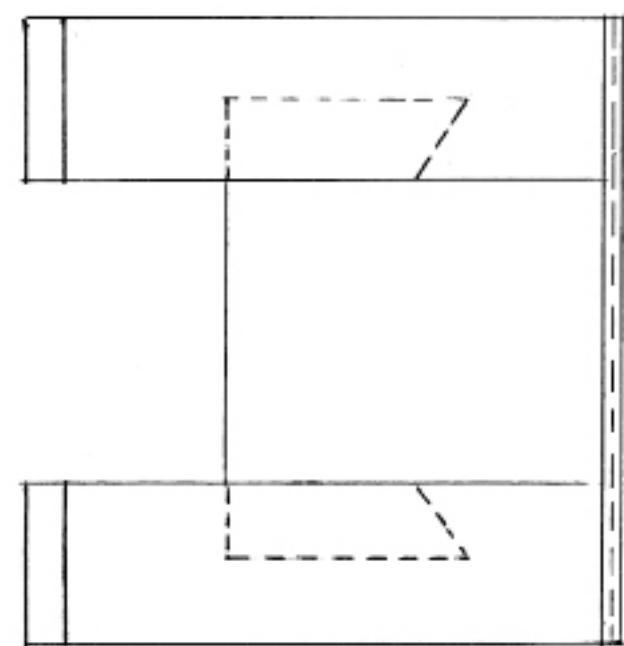
As the clothes for use that has turned into a folk costume, the costume of Bizovac does not correspond completely to any of these categories, although it unites features of both of them. As the attire for use, this costume still lives on, dressed on festive occasions and during folklore performances. It has been changed and enriched in the process, it abandons the previous patterns of clothing and introduces new ones, while its carriers show full awareness of cultural significance of their own traditional attire.

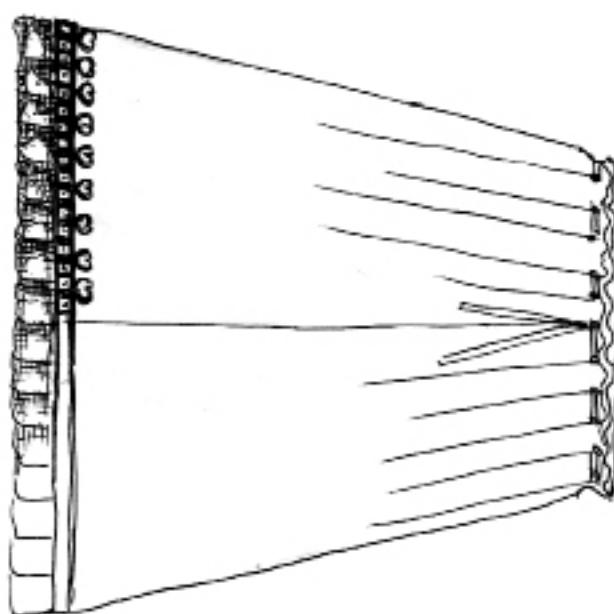
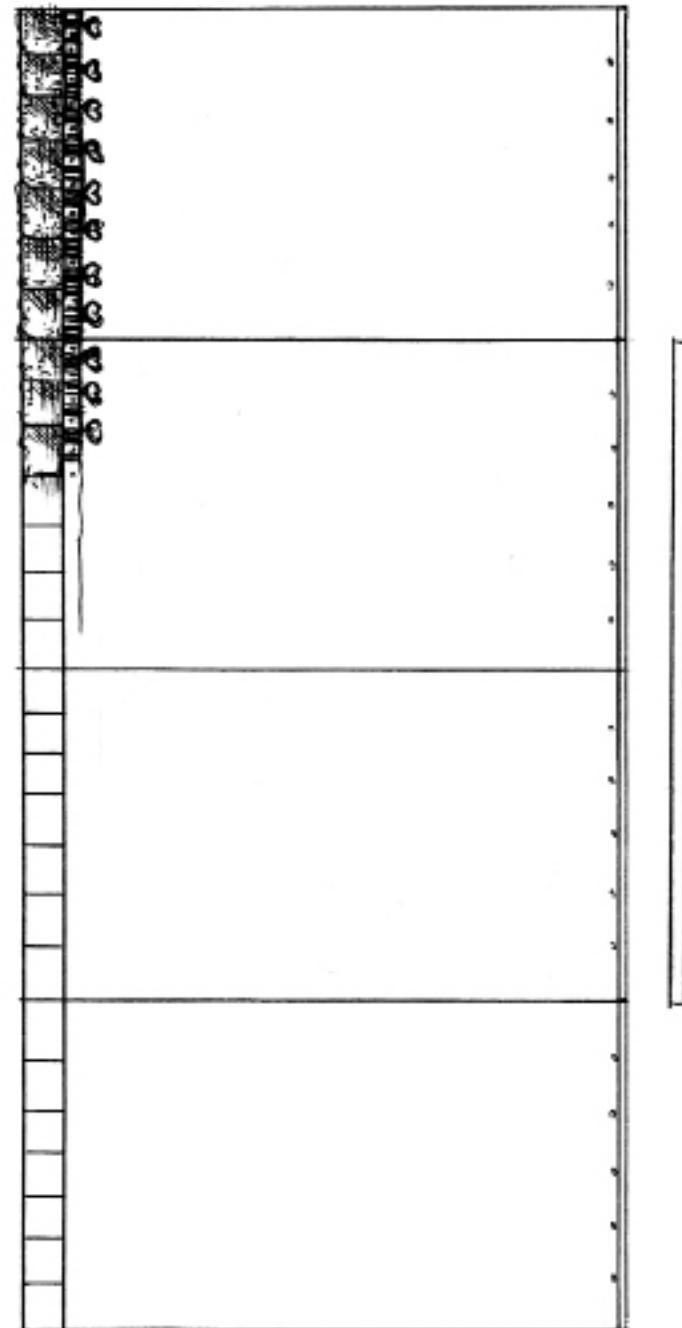
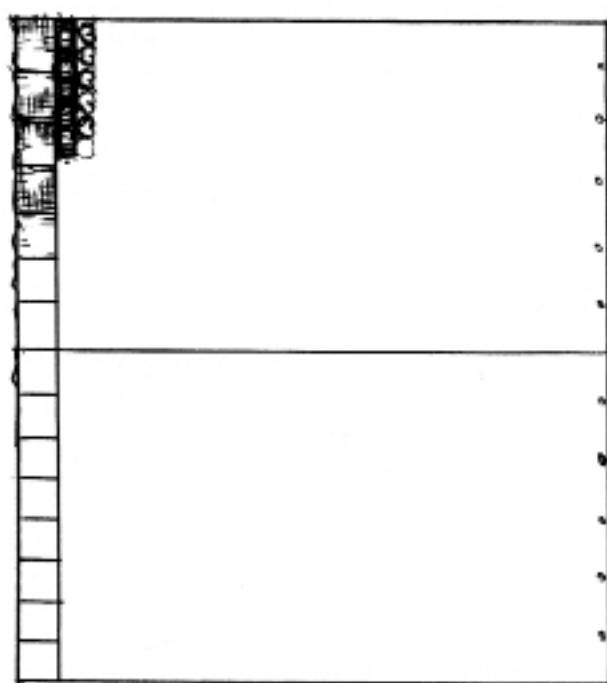
Crteži

Rukav oplećka, detalj

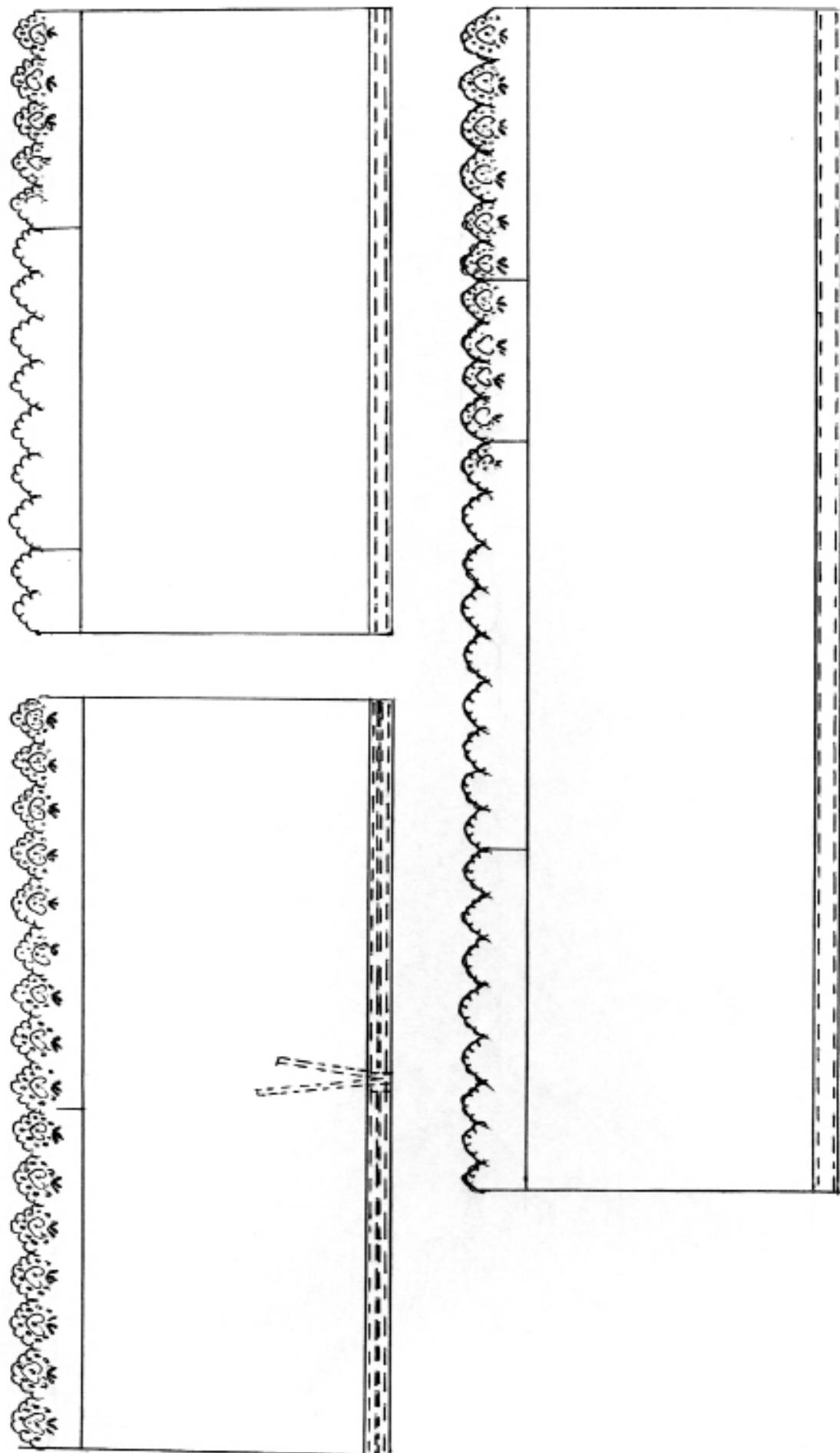

Oplećak ubirani

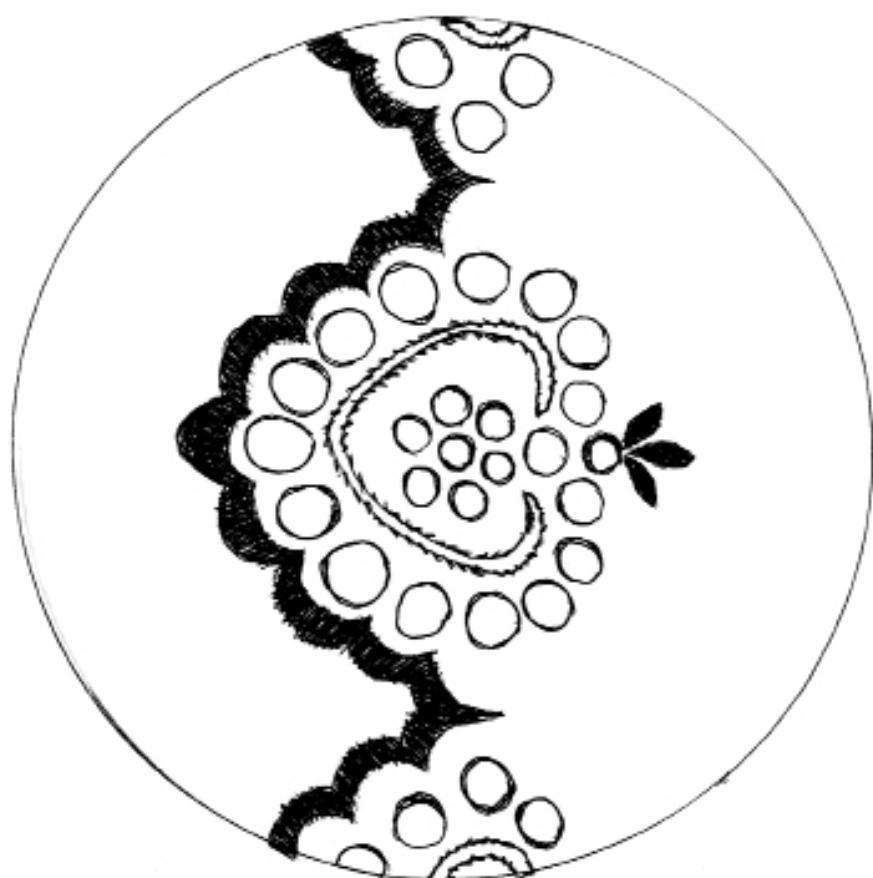
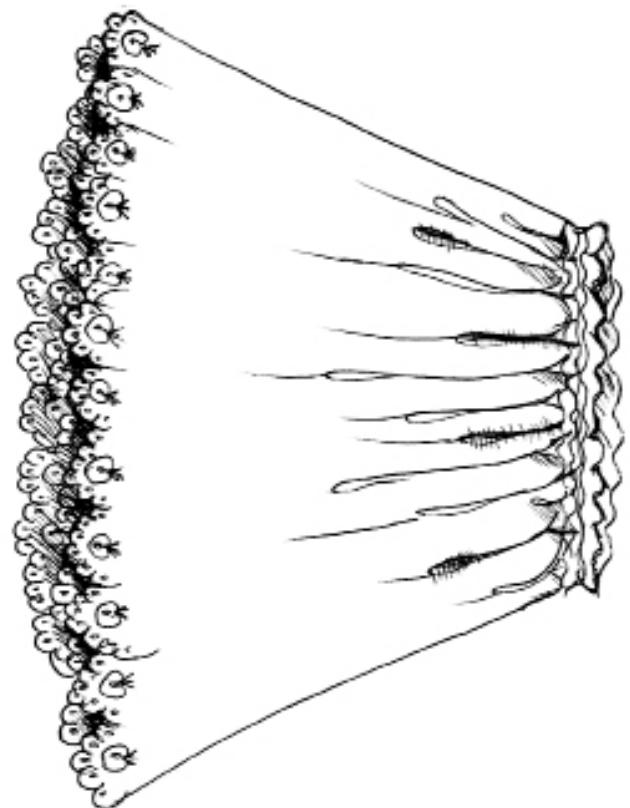

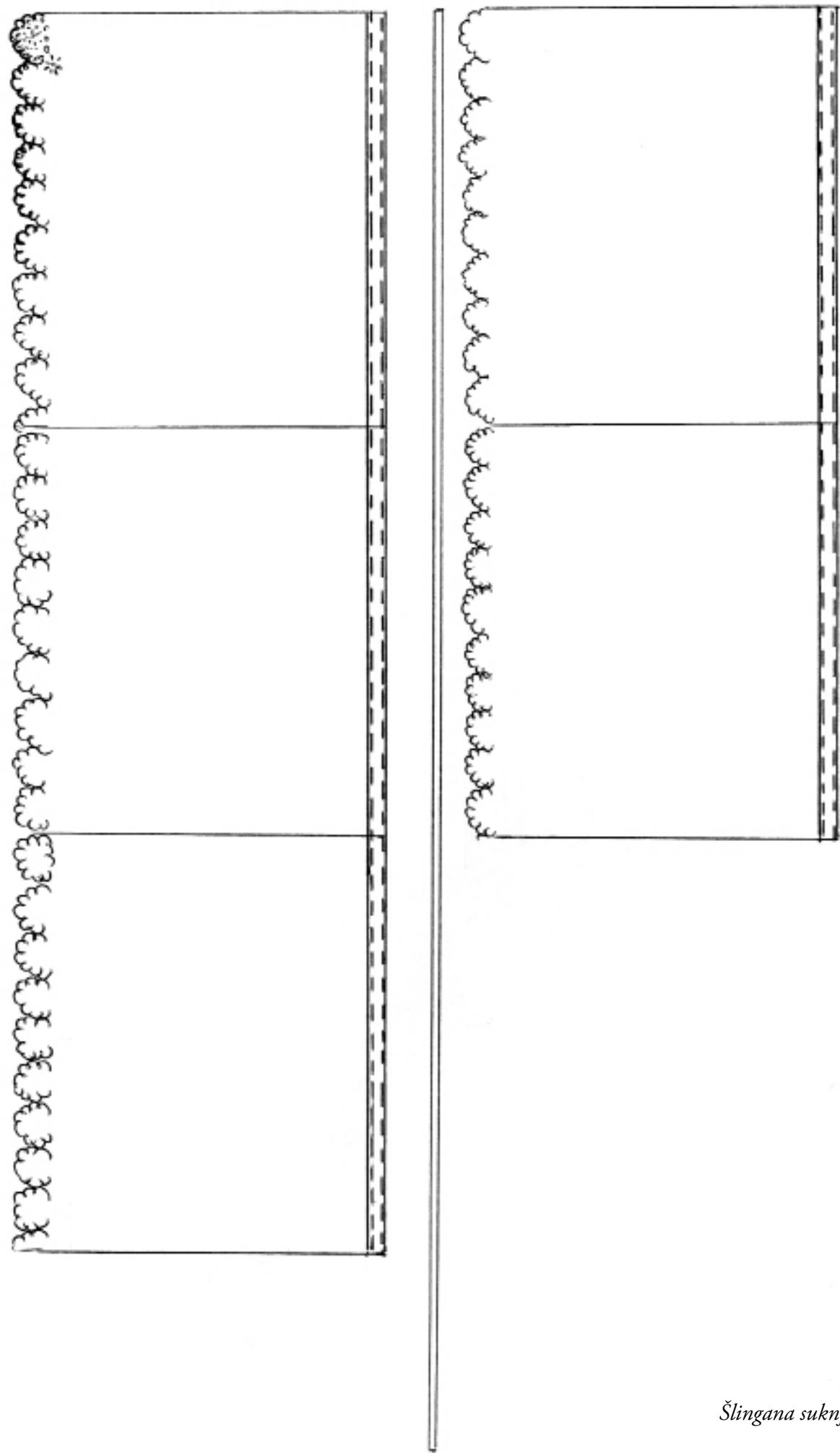
Krilca, detalj donjeg ukrasa

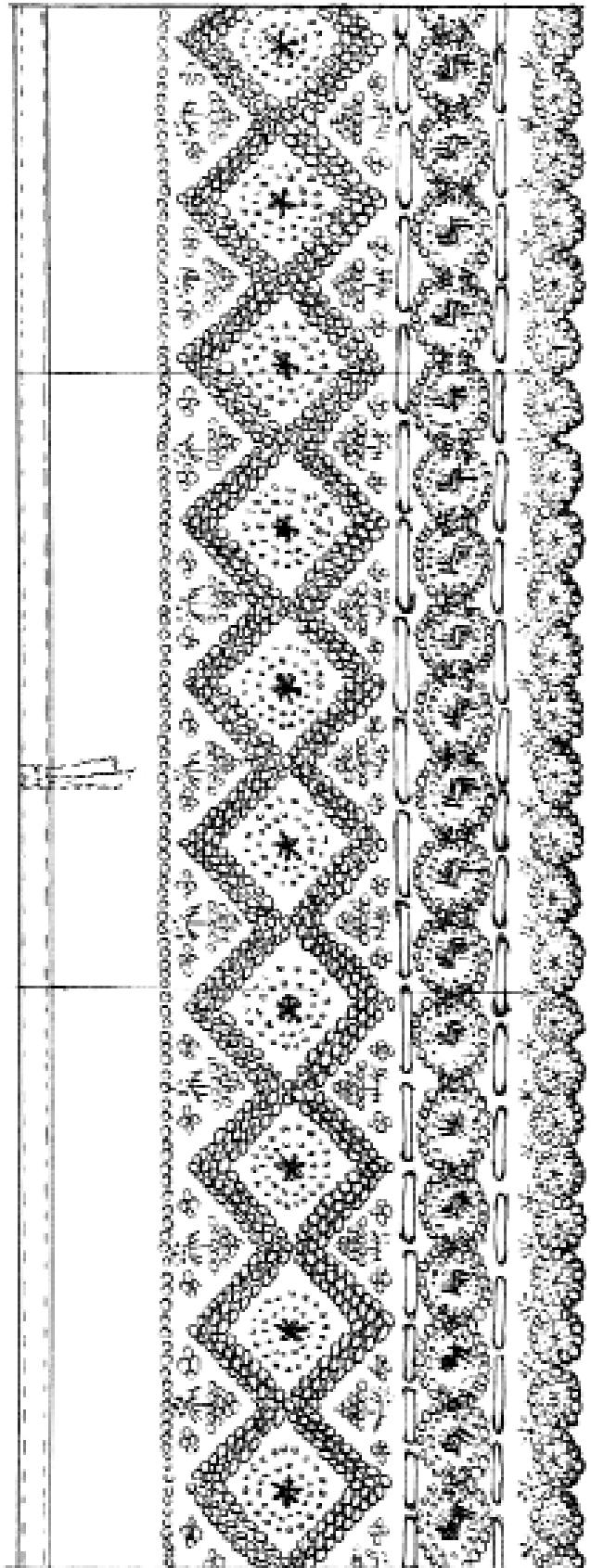
Ślingeraji

Šlingeraji, detalj bušenog veza

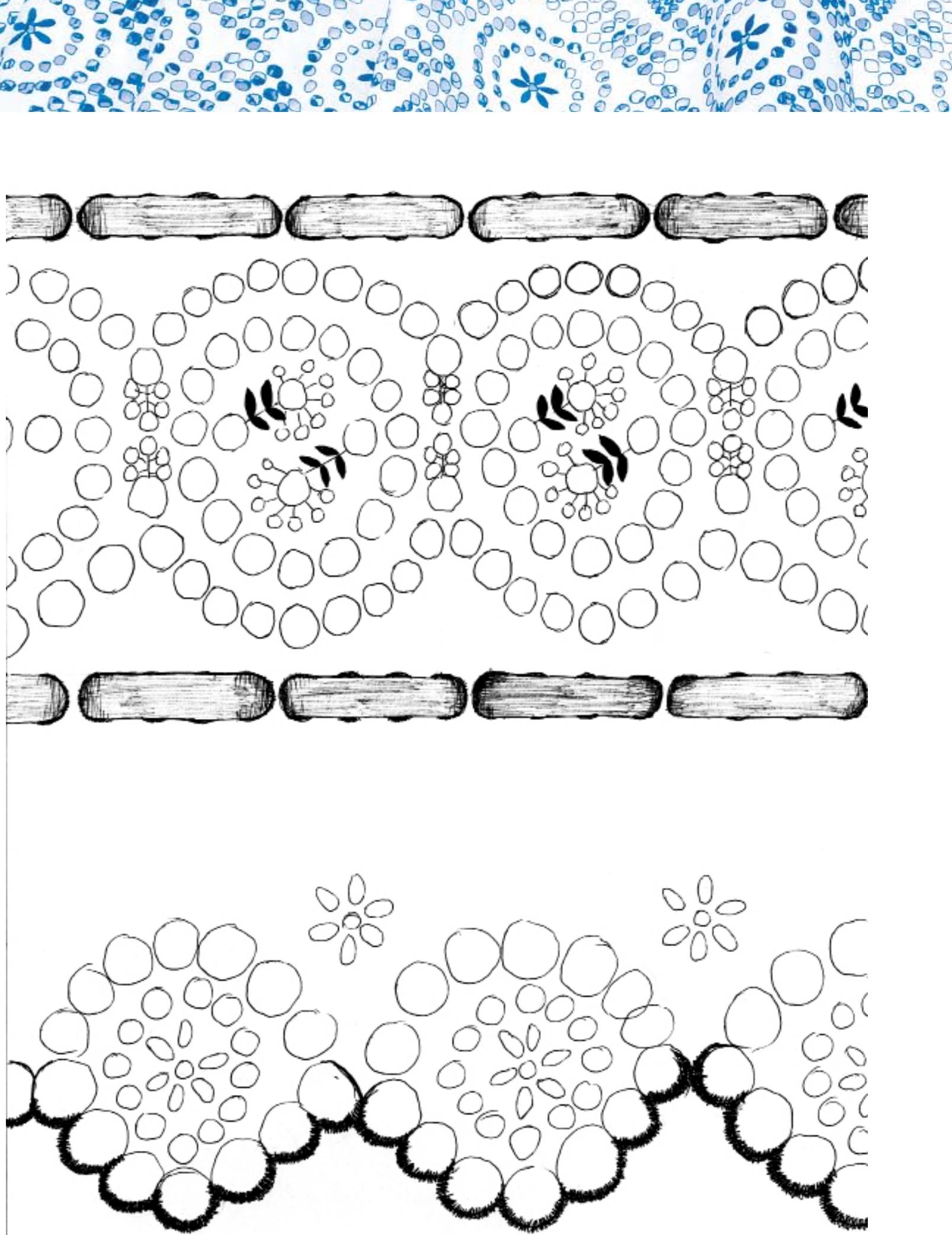
Šlingana suknja, krov

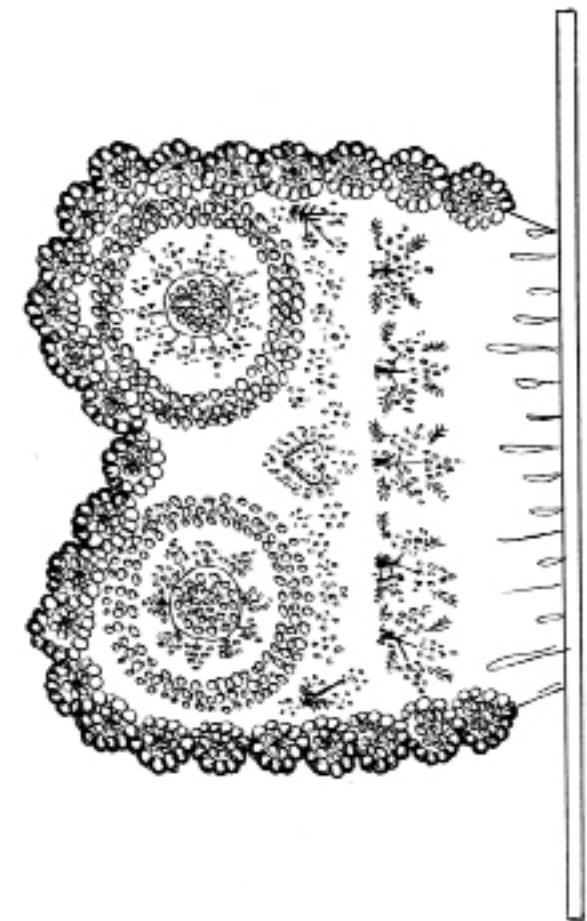
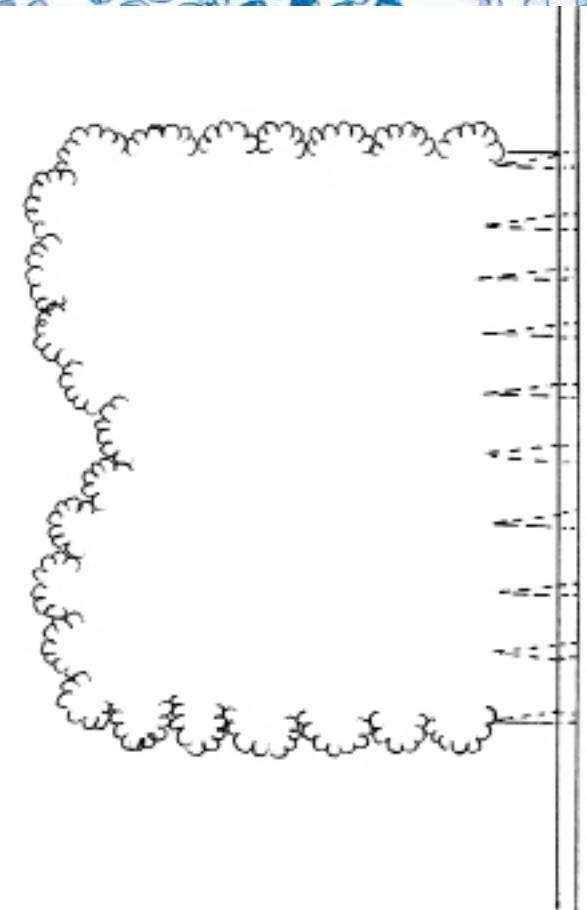
Šlingana suknja

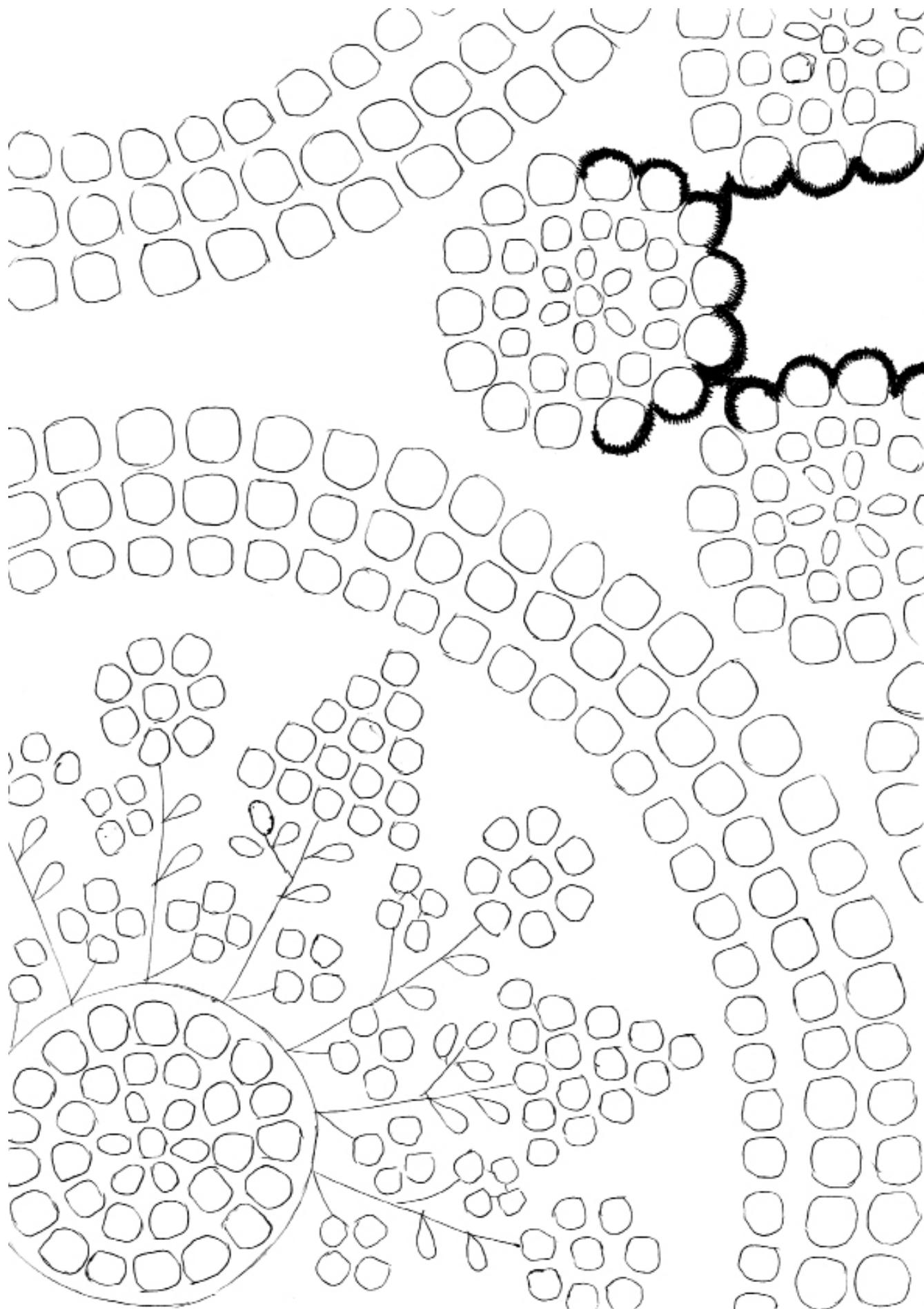
Šlingana suknja, detalj bušenog veza

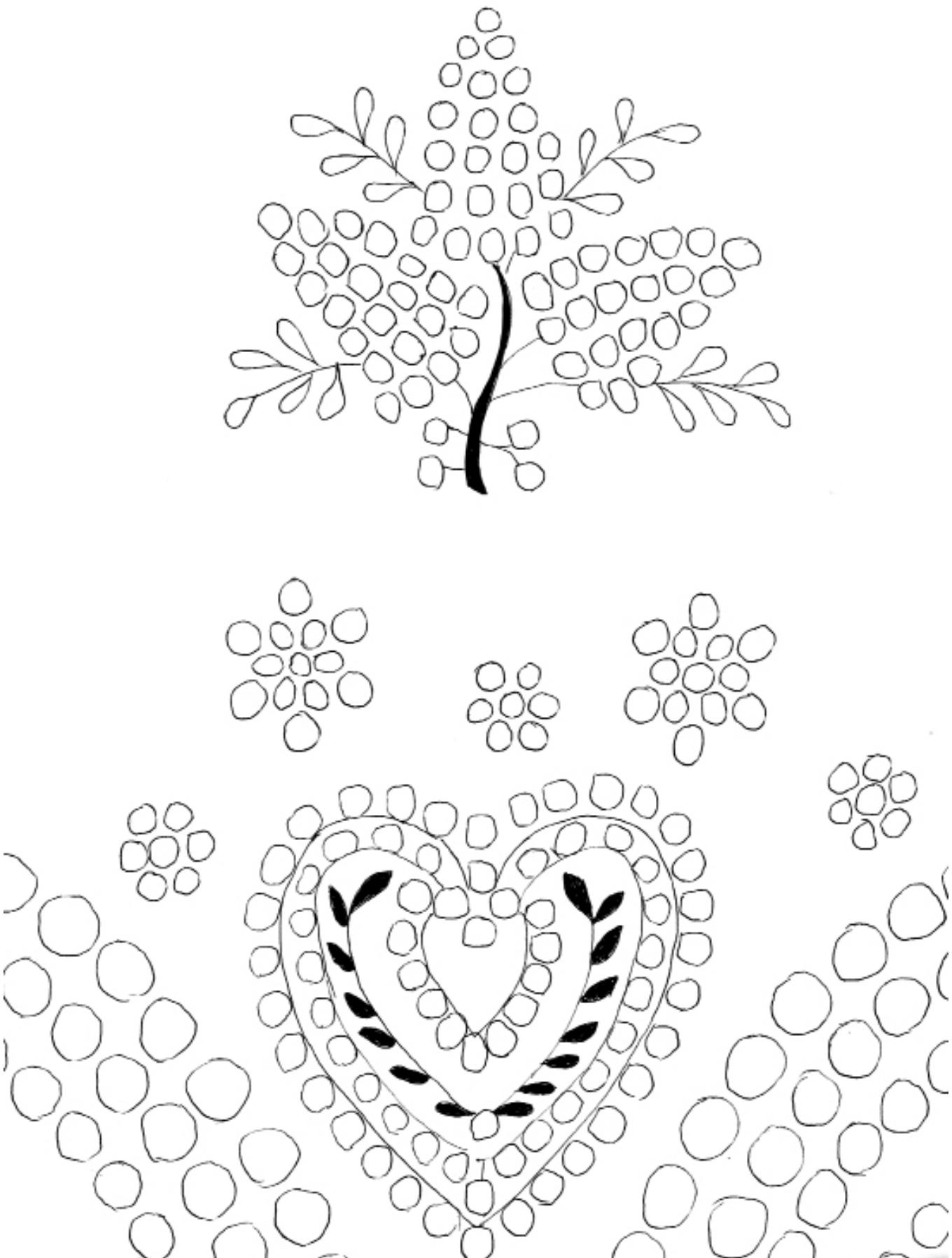
Šlingana suknja, detalj bušenog veza

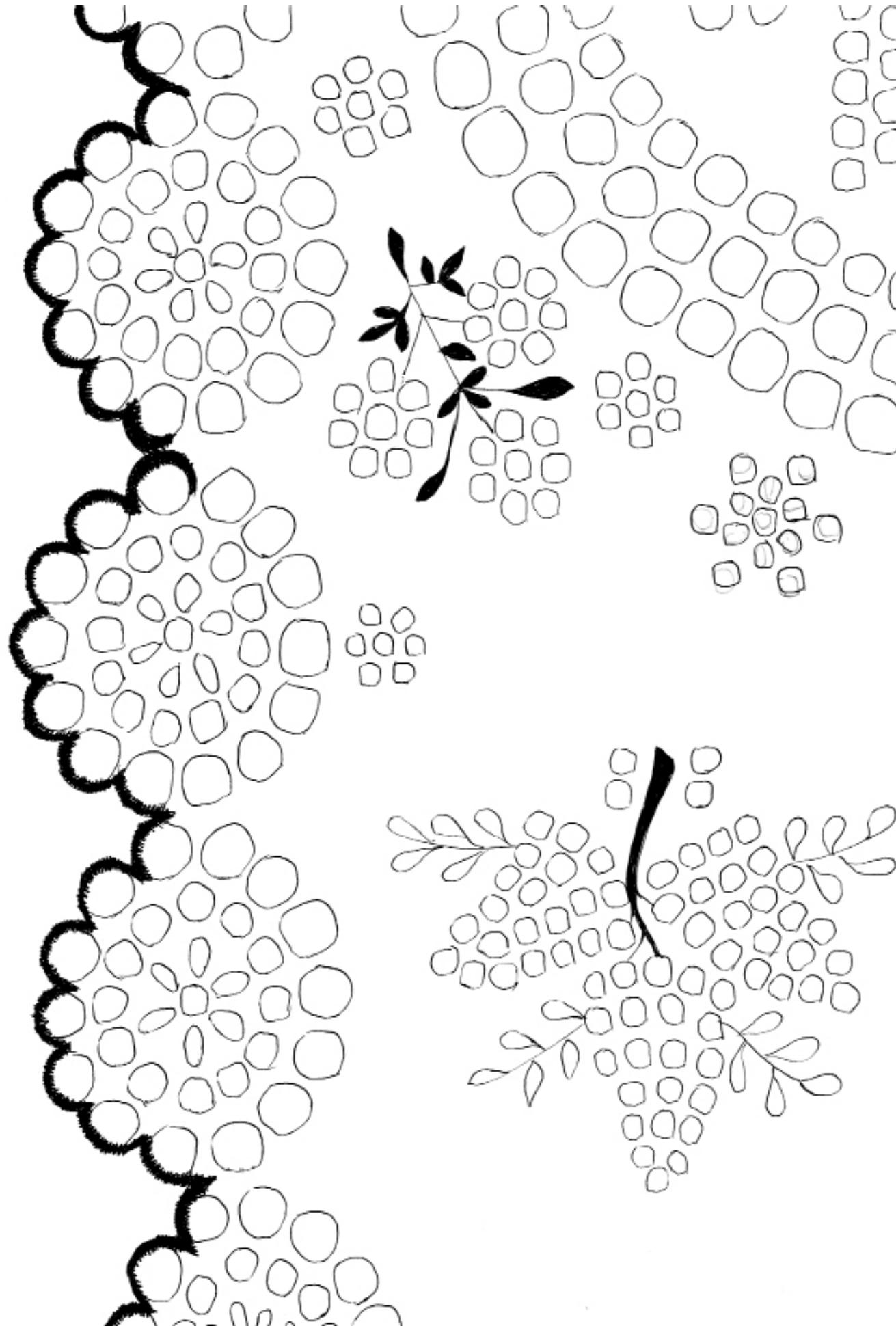
Kecelja, krov

Kecelja, detalj šlinge

Kecelja, detalj šlinge

Kecelja, detalj šlinge

Izdanje ove publikacije omogućili su:

Općina Bizovac

TZO Bizovac

Turistička zajednica Osječko baranjske županije

Bizovačke toplice d.d.

Ured za društvene djelatnosti Osječko-baranjske županije

Ministarstvo kulture RH

TZ Općine Bizovac

Grad Valpovo

Nexe grupa

